Dr.Saleh Ebrahimi

٤٠ کەسیشیان لە کوردە بی‌دەسەڵاتەکان بەدیل گرتو بردیانن و شرتو گومیان کردن.

شێخ خۆی ئامادەی دیفاع لەو کوردە هەژارانە کرد وبەهەمو سەرۆک هۆزە کوردەکانی راگەیاند، ئامادەی هێرش بن بەتایبەت هێرش بۆ سەر عیمادی‌یە.

حاکمی موصڵ ٢٠٠ سەربازی بۆماڵیات وەرگرتن ناردە باڵەک (یاباڵەکایەتی) و شیخیش سەید عەبدولقادر -ی کوری خۆیی بە لەشکرێکی کەم ناردە یارمەتی ئەو کوردانە. بەداخەوە لە بەر تورکان خۆیان نەگرت، لە هەمان کاتدا، حاکمی باشقەلاَن ناردی‌یە سەر شێخ هەم ماڵیات بداو هەم لە حوکومەت ئیتاعەت بکا، بەلاَم شێخ پیاوی تورکانی گرتو رای‌گەیاند، تا ئەو ٤٠ کوردە ئازاد نەکرێن ئەمانە ئازاد ناکرێن والی (وان) پیاوی ناردەلای شێخ تامەبەستە کە باشتر رون بکرێتەوە. شێخ لە یاد داشتێکدا، رای‌گەیاند کە تورکان شتومەکێکی زۆریان لە گوندەکانی کوردنشینی مەڵبەندی عیمادی‌یە رفاندوەو خەڵکیان تالاَنو گوندێ زۆریان وێران کردوەو خەڵکەکەیان کوشتوەو ناموسیان بردون عەبدولقادری کوڕم راسپاردوە تا بۆ بەرژەوەندی هەر دولا بکۆشێ[1].

ئەبێ بزانین سەربازانی تورک حەزیان نەدەکرد لەگەڵ لەشکری شیخدا شەر بکەن، چونکا شێخیان بە شەریف و موقەدەس وبەرحەق دەزانی.

ئاسوری‌یەکان لەو دەمەدا دەسیان کردە یارمەتی دانی کوردان (کلیتون) لە ٦ی ئەیلولی ١٨٧٩زاینی ترسی لێ نشتو هەواڵی بە (ترویر) فەرماندەی گشتی‌دا، کە مارشەمعونو ژمارەیێ زۆرلە سەرانی مەسیحی لە شاری (وان) دا پێوەندی‌یان لە گەڵ کوردانی شۆرشگێر گرتوەو ئاسوری‌یەکان بە دژی ئەمریکایەکان وەستاونو لە هەمان کاتدا بە دژی ئینگلیسیشن.

بەئاشکرا مارشە معون یارمەتی هێزی شێخ ئەدا ئەمەش لە بەر ئەوەیە شێخ زۆر پیاوانە لە گەڵ ئاسۆریاندا، دەبزوتەوە. زۆرجاران دەنگی کوردەکانی داوەو لە سەر ئاسۆریان بە جواب هاتووەو ئەگەر مەرو ماڵاتیان برابێ، بۆی ئەستەندونە تەوە.

---

١ ـ ئارشیوی رامیاری دەرەوەی روسیە، کارلایل ماک کوان.

Dr.Saleh Ebrahimi

ئەم بارودۆخەی ئاسوریان لە بابەت کوردانەوە بوّتە هوّی پەریشانی نوّینەرانی ئینگلیس لە تورکیاو لە ئێرانداو نیگەرانی ئەوە بونکە ئاسوریانی کوّیستان لە ئاخرِیدا بە تەواوی بلکێن بە کوردە شوّرشگێڕەکانەوە و چەک لە تورکان داماڵن.

(ئەبوت) ئاسوری‌یەکانی دنە ئەداکە ئێوە لە سایەی بەریتانیاوە ئەپشکون و باش وایە، یارمەتی بابی عالی بدەن، بوّ لە ناو بردنی کوردان[١].

لەکاتی ئاژاوەی تورکان لە ناوچەی هەکاریدا شیخ بانگەوازی لەکوردانی ئێرانکرد، تابێن بەکوّمەگیانەوە ئەوە بو هوّزی شکاک لەشکریّ زوّریان ناردە یارمەتیّ هێزی شیخ.

ئەڵێن (ترویر) بە مەترسی کوردانی زانیبو ئەوە بو سامح پاشای تیّگەیاند، کە نابیّ ئـەم ڕاپەڕینە، بەکەم بزانن و خوّیشی یارمەتی تورکانی ئەدا، بوّ تیّشکاندنی کوردان، سامح پاشا ویستی چاوی بەشێخ بکەویّ بوّ چارە سەری کار، بەڵام شێخ دەی‌زانی درو دەکەن ڕێگای پیّ نەدا. دیارە شیخ تاکتیکی بەکار دەبرد نەی‌ئەویست بە توندی لەگەڵ لەشکری تورکان ڕو بەرو بیّ‌بە تایبەت زستان، هێزی لەکوردستان چنیبوشێخ‌دەکوشا، تازیاترکوردەکانی تر لەگەڵ ئەم کوردە شوّرشگێڕانە یەک بخا.

لەو ناوەداکە منالاّنی کورد لە فێرگەکانی ئەرمەنی‌دا خەریکی خـوّیندنبون تورکیـا بـە فروفێڵی ئوروپایەکان دەسیان کردە چاوورا داخستن: بەڵیّ ئـەرمەنیەکـان، ئەیـانەویّ، لەم ڕێگایەوە منالاّنی کورد بکەنە مەسیحی‌و لەسەر ڕێبازی ئیسلامیان لابەن، بەم جوّرە تـورک توانی کوردەکان بەدژی ئەرمەنی‌یەکان تیژبکاو لە ئاکامدا بیانکا بەگژ ئەرمەنی‌یەکاندا ئەم‌کارە شەیتانیەش گرتی. ئەم چاوو راوە لە ڕوّژنامەی عوثمانلی تورکی بـلاّو دەکـرایـە وەکـە لە قوستەنتەنیە دەر ئەچو، ئەیانوت ئەمەکاری بولغارستانە[٢].

---

١ ـ ئارشیوی دەرەوەی روس بعثة فی‌بلاد الفرس ١٨٧٧ـ١٨٩٦زایـنی" The tale of suto and tato" Kurdish text with translation and notes, " Bulletin of the school of orient and Afric. studies" vol. III, pt I, 1923, pp. 69-106

٢ ـ جەریدەی مشاک ژمارەی ١١٦ سالی ١٨٨٠زاینی

Dr.Saleh Ebrahimi

رۆژنامەی (وەخت) و (حەقیقەت) لەنوسراوەکانی خۆیاندا دیفاعیان لە کوردی هەژار دەکرد کە وەحشیانە بەدەسی ئەرمەنی‌یەکان ئەکوژران (ترویر) زۆر بە ئاشکرا بۆ (عوشین) بالۆیزی ئینگلیسی نوسی: کە لە یەکیەتی کوردان دەترسێ و، هەروا نەزانی حوکومەتی تورکیش، لەوەدایە کە لەو یەکیەتی‌یە پشتیوانی ئەکا بە خەیالێ بۆ بە شەردانیان لە گەڵ ئاسوری و ئەرمەنیدا و تەنانەت ئەمە لە پارلمانی بەریتانیادا قسەی لێ کرا. سیاسەتی تورکی وەسمانیش دژایەتی ساز کردن بۆ لە نێوان هۆزە کوردەکانداو لەلایەکی تریشەوە بە شەردانی کوزد و ئەرمەن و ئاسوری بو، جا ئەوە بو هەمیشە بە سەر ئاژاوەکەدا سواربو.

بیروورای گشتی ئەرمەنی‌یەکان: تورکیایان، ئەدایە، بەرهێرش کە کوردیان بە دژی ئەرمەنی یەک خستوە. بەڵام لە راستیدا ئەیانەوێ بەم شێوە کورد کز بکەن و لە دوایدا بۆ هەمیشە سەری کورد پانبکەنەوە[1].

زۆر سەرچاوە هەیە، کەقسە لەبرایەتی و دۆستی نێوان کوردو ئەرمەن دە کا، بۆ وێنە ئەرمەنی یەکان هەمیشە کۆشاون پێکەوە، لە گەڵ کوردان یەکیەتێک بۆ دژایەتی کردن لە گەڵ تورکی وەسمانیدا، پێک بهێنن و هەمیشە کۆشاون ئەو پێوەندی‌یە سازبدرێ، بۆ وێنە جەریدەی (ئەرفیلیان مامول) ئەرمەنی زمان نوسیویەتی: ئێمە ئەبێ لە باری سیاسی و فەرهەنگی‌یەوە لە گەڵ کوردان دۆستی دامەزرێنین و هەروا لە ساڵی ١٨٦٠ز کۆرێ لە ئەرمەنیان کە لە سەرویانەوە، دو نوسەری ناوداری ئەرمەنی: (غاریفین سفادجیان و م، مومدجیان) کۆرێکیان بە ناوی (جەمعیەتی فەرهەنگی خۆرهەڵاتی) دامەرزاندو مەبەستی بنەرەتیشیان ئەوە بو، لە ناو کوردان فێرکردن و خوێندن بڵاو بکەنەوە و لەم رێگایەوە پێوەندی و دۆستی نێوان کورد و ئەرمەنی بتەو بکەن.

ڕاپەڕینی کوردان بە رابەری شێخ عوبەیدیلای غازی لە ئێران لە ساڵی ١٨٨٠ زاینی. لە سەرەتای تەموزی ١٨٨٠ز پارێزگەری ورمێ زۆری بۆ شێخ عەبدولقادر کوڕی، شێخ

---

١ ـ ب.ی. ئەفریانۆف: کوردان لەجەنگی روس بەدژی پارس و تورکیا لەنێوان سەتەی ٩ و ١٠ لاپەرەی ١٩٥

Dr.Saleh Ebrahimi

عوبەیدیلای نەهری شەمزینان هێنا کە ماڵیاتی مەڵبەندی سۆماو برادوستو شنۆو لاجانی بۆکۆ بکاتەوەو بیدا بە ئوستانداری ورمێ.

تورکانی تورکیایش هەمیشە لەم فڕو فێڵە شەیتانی یە، کەڵکی وەرگرتوە، کە کورد بە کورد بەقر بدا بۆ وێنە سوڵتان حەمید ـی دوەم قاو دائەخا، کە ئەیەوێ وڵاتیکی کوردی، پێکبێنێ لە (ئەرزەرومو (وان)و دیار بە کرو موصڵ) بە زۆڵی (عەبدوڵا پاشا) کە لەکوردە کانی سولەیمانی و سەر بە سوڵتان حەمیدبو، لەسەر ئەوچەن پارێزگەی دانا، چونکا ئەو دەیزانی لە نێوان عەبدوڵا پاشاو حەزرەتی شێخ عوبەیدیلا غازی دژایەتی هەیەو لە لایەکی تریشەوە کردبویە هەڵاو هوریا کە عەبدوڵا پاشا بە لەشکری خۆیەوە چوتە جەنگی کوردە شۆرشگێرە کان، مەبەستی ئەوە بووە، کە لەم ڕێگایەوە ڕاپەڕینی ئازادیخوازی حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا(قدس سره) کزو لاواز بکا[1].

شێخ عوبەیدیلا شاهیشەمزین لە پەیامێکدا، کە بۆ سەرانی هۆزە کوردە کانی نوسیبو ڕایگەیاندوە، کە ئەبێ دۆستی ئەرمەنی یە کان لە بەر چاو بگرن، چونکا من زیاتر بروام بە دۆستی و راستی ئەرمەنی یە کان هەیە، نەک بە تورکی تورکیا و قاجاری ئێران، ئەبێ لە گەڵ ئەرمەنی یە کان یەک بینو نەیەڵین دوژمنان دژی بخاتە نێومان.

لەمانگی کانونی ٢ ساڵی ١٨٨١زاینی زیاتر لە ٥٠٠٠ عەرەب لە وڵاتی بەغداوە هاتبونە یارمەتی شێخ، هەر وەها کۆرێ زۆر لە ئاسوریانیش لەو سەر دەمەدا لکان بە هێزی شێخەوە[2].

حەزرەتی شێخ زۆر کۆشا تا ئاسوری یە کانیش بکێشێتە ناو ڕاپەڕینی ئازادیخوازی. لەسەرەتای ١٨٨١ز شێخ، مەطران ئاسوری نارده (کوجانیس)ی نێزیکی شەمزینان بۆ لای (مارشەمعون) کە لەوێ دەژیا تا بلکێ بە شۆڕشەوە، هەر وە کو جەریدەی (مشاک)ی ئەرمەنی زمان نوسیویەتی مارشەمعون بەڵینی دابو کە لە ڕاپەرینی حەزرەتی شێخ بەدژی شای ئێران بە

---

١ ـ جەریدەی رەسمی ١٨٨٠ز ژمارەی ٢٦٢. قەفقاس ١٨٨٠ ژماری ٢١٦ "Correspondence respecting the Kurdish invasion of persia. Turkey, N,5 (1881)", P.49.

٢ ـ ئەرشیوی دەرەوەی روسیە، بالویزخانە لە قوستەنتەنیە ١٨٨١ز و قەفقاز ١٨٨٠ز ژمارەی ٣٤٢

Dr.Saleh Ebrahimi

تەواوی هێزەوە پشتیوانی لە ڕاپەڕینی شێخ بکا[1].

حەزرەتی شێخ بۆ تەنظیماتی گرینگی: پێشمەرگەو فێربون بە فنونی جەنگی زۆری گرینگی دائەنا، جا هەر لە بەر ئەوە/ ٢٦ کەس لە ئەفسەرانی بازنشەستەی تورکیای، بانگ کردبوە لای خۆی و مانگانە ٢ لیرەی تورکی پێ ئەدان تا پێشمەرگە بۆ جەنگ بارێنن.

حوکومەتی تورکیاکە زۆری بۆ هاتبو، ناچار پیاوی نارده لای شێخ بۆ وتووێژ، لەم لاشەوە لە شکرێ زۆری ناردبوە مەڵبەندی هەکاری، تا بەخەیاڵ بە بۆنەی و تووێژ کردنەوە شێخ بغافلێنێ و بەهەر کارێ کە بۆی بکرێ شێخ کز بکا، بەڵام شێخ فەرموی ئەگەر تورکیا راست، دەکا ئەبێ، دەس لە هێرش بۆ سەر هەکاری هەڵ بگرێ و بۆ وتووێژیش ئەبێ نوێنەری دەوڵەتەکانی ئوروپایی حازربن، حەزرەتی شێخ بەم دوپێشنیارە، ئەیویست سەر بە خۆیی کوردان نەک هەر لە رێگای شەر بەڵکو لە رێگای وتووێژی بەراستی دابین بکا[2].

لە ئاکامدا شێخ لە مانگی رەبیعی ١ دا بۆ وتووێژکردن چووە لای سوڵتان لە بابی عالی، شیخ چووە ئەستەنبوڵ و پێشمەرگەی شەرەف هاورێی شێخبون، کاتێ حەزرەتی شێخ وارید بو سوڵتان حەمید-ی دوەم لە گەڵ کۆرێ لە پیاوانی دەربار بۆرێز گرتن، لە حەزرەتی شێخ، چونە پێشوازی شێخ و شەقامەکان، تەژی و پڕ بون لە خەڵک حەشیمەت هەر جمەی دەهات و بۆرێز دانان لە تەشریف بردنی شێخ چەن گوللە تۆپیان تەقاند[3]. بەڵام تورکان شێخیان دەس بەسەر کرد.

حەزرەتی شێخ لە بیری دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەر بەخۆی کورد وازی نەهێناو بە نهێنی لە گەڵ شێخ عەبدولقادر-ی کوڕیدا پێوەندی دە گرت، تا سەرەنجام لە کاتی جێژنی رەمەزان لە

١ - مشاک ١٨٨٦ ژمارەی ٤٦ "Correspondence respecting the Kurdish invasion of persia. Turkey, N,5 (1881)", P.47. Ibid p.49

٢ - ئەرشیوی رامیاری دەرەوەی روسیە، ئەرشیوی سەرەکی ١٨٨٠ز و ١٨٨٢ز

3 - "Correspondence respecting the Kurdish invasion of persia. Turkey, N,5 (1881)", P.77.

Dr.Saleh Ebrahimi

ئاخری حوزەیران ـی ١٨٨٢ز خۆی بەرەو کوردستان دەرباز کردو خوا بۆی رێك خست لە دەریاوە بە سواری کەشتی یەکی فەرانسەوی شەریکەی (باك) خۆی گەیاندە (بوتی)و لەویشەوە، تەشریفی بردەوە کوردستان[1].

شیخ عەبدولقادر لە گەڵ کوڕێ زور لە پێشمەرگەی چەکدارو چەشیمەتێکی زۆر بە رەو پیری شیخ چونو زۆر بەرێز و حورمەت چونە پێشوازی،حەزرەتی شێخ لە سەر بانگ هیشتنی (ئەرشمند ریت ئوهاینس کارچونی چووە کلیسای ئەرمەنی یە کان کە لە باکوری (فارفولومیا) لە مەڵبەندی (وان) بو[2].

حەزرەتی شیخیش لە کلیسادا سپاسی لە پێشواز کاران کردو رای گەیاند رۆژگارێکی دورو درێژە لە نێوان کوردو ئەرمەندا دۆستی و راستی هەیەو باو با پیرانمان پێکەوە بە دۆستی ژیاونو لەو کوردانەی وا لە گەڵ شێخدا بون داوای لێکردن ئەبێ گەلی ئەرمەن بەبرای خۆتان بزانن و نابێ بێڵین کەسێ ئازار بەوان بگەینێ، هەرکەس ئازار بە ئەرمەنێك بگەینێ وە کو ئەوەیە ئیهانەتی بە من کردبێ[3].

بەڵام تورکی وەسمانی هەمو دوکانو بازاری شاری بدلیس یان ئاگرداو وێرانیان کردن بەسەر یە کدا، بە تایبەت دوکانە کانی ئەرمەنی یە کانی ئاگرداو روخاندیانو نایان بە سەر کوردە کاندا بۆ ئەوە نێوانی کوردو ئەرمەنی تێك بدەن، **چونکا لە دۆستی کورد و ئەرمەنی زۆر دەترسان.**

بە هەزاران کوردی چە کدار و بێچە ك لە هاتنەوەی شێخ پێشوازیيان کردو بەدەیان کیلومیتر رێگایان بڕی، تا گەیشتنە زیارەتی شێخ.

هەرچەن شێخ نەیدەویست شەر روبدا، بەڵام تورکی عوسمانی زۆر لە شێخ دەترسا، ئەوە

---

١ ـ ئەرشیوی رامیاری دەرەوەی روسیە، ئارشیوی سەرەکی ١ـ٩ـ١٨٨٢ زاینی و ١٨٨٣بەشی هەشت جوزوی ٥٤ وەرقەی ١٣

٢ ـ مشاك ١٨٨٢ ژمارەی ١٦٣

٣ ـ مشاك ١٨٨٢ ژمارەی ٢٢٩

Dr.Saleh Ebrahimi

بو بەهانەیان، پێگرت، بۆ ئەوەی نەتوانێ کوردەکان یەك بخاو هەمویان بە دژی تورك و قاجاری ئێران دوبارە راپەرینێ و شیخیش چبوە قەلای (ئەورامار) تا بتوانێ لە راست هێرشی تورکان خۆ را بگرێ، بەلام تورکان دەوری قەلایاندا، شێخ بۆ ئەوەی خوین لە کەپۆی کەس نەیێ فەرموی:خۆم دەچمە موصلّو تورکان موافقەتیان کرد. بەلام شیخ عەجەلەی نەبو، بۆ رۆیشتن موسا پاشا-ی تورك بۆ ماوەی ١٨ رۆژ قەلای بە تۆپ کوتاو خەلکێ زۆریان کوشتو قەلایان وێران کرد، بە جۆرێکی وا ئوروپایەکان لە رۆژنامەکانی خۆیاندا باسی ئەم کوشتارەیان بە عەمەلێکی وەحشیانەی تورکانە داناوە[١].

شێخ بە پێنجهزار پێشمەرگەی چەکدارەوە بەرەو هەکاری تەشریفی برد و زۆر بەی سەرانی هۆزە کوردەکان چونە پێشوازی شێخ، دەسەلاتدارانی قاجاری ئێران لە ترسا بە ناو سنورەکانیان بەست، ئەمیر نظامی گەروس خۆی گەیاندە سەلماس و هەڕەشەیان لە خەلك دەکرد کە نەچنە ناو سپای پێشمەرگەی شێخ[٢]

مەبەستی شێخ لابردنی ستەم و زۆر وێژی تورکی تورکیا و شای قاجار و دامەزراندنی کوردستان-ی گەورەو سەر بەخۆ بو[٣].

ناصرەدین قاجار شای ئێران لەترسا دوبارە دیوارەکانی دەورەی شاری ورمێیان پینەو پەرۆ و دروست کردەوە[٤].

هەر لەو دەمەدا هێزێکی زۆری، تورکی عوثمانی خۆی گەیاندە (وان) هەر وەکو ٤ تیبو ١٤ تۆپیش لە ئەرزە رۆمو ئەرزەنجانەوە گەیشتە (وان) و لە پاشان ١٠ تیپی تری تورکیا بەرابەری (موسا پاشا کوندوخوف) خۆی خزاندە هەکاریو زۆر وەحشیانە دەسیان کرد بە کوشت و بڕی کوردی بێ چەكو لەسەر رێگا هەمو مالە کوردێکیان تالان دەکردو ژنو

---

١ - مشاك ١٨٨٢ ژمارەی ٢٤٤

٢ - مشاك ١٨٨٢ز ژمارەی ١٩٦

٣ - بەرکولی صەلاح بەدرەدین لاپەرە- ٦ - لەسەر نوسراوەی دوکتور جەلیلی جەلیل بە عەرەبی

٤ - ئەرشیوی رامیاری دەرەوەی روسیە، ئارشیوی سەرەکی ١٨٨٢ - ١٨٨٣ز) نەقل لە کتێی - جەلیلی جەلیل

Dr.Saleh Ebrahimi

منداڵو پیرە پیاو و پیرە ژنانیان دەکوشت، چون لەشکری تورک ئازو خەی نەبو، ئەبو بە تاڵانو برۆ، خۆی بە خێو بکا[1].

لە قەڵای (ئورامار) کە شێخ گیرا شێخ محەمەد صدیق، کوڕی گەورەی شێخیان بە گرێو بردە ئەستەنبوڵ و شێخ ـی مەزنیش لە گەڵ شێخ عەبدولقادر ـی کوری چکۆلەی خۆیداگیرا کە لە راستیدا، لە ناو کوردانداە زۆر ڕێزو خۆشەویستی پەیا کرد بوو لە بان میلشیای کوردی یەوە بو، شێخ عەبدولقادر قەت دیانی نەدەنا، بە تورکانداو بە ڕەسمی نەی دەناسین.

بەڵێ! هەم قاجاری یەکانی ئێرانو هەم تورکی وەثمانی لە سەر نەمانی کورد پێکەوە گرێویان بەستبو جا ئەوەیە کە سیف القضات دەڵێ:

کــوردینە تــاکــەی ئێمە لە کێوان میسالی دێو
دێنو دەچینو، بۆمە نەیێ قەت خودانو خێو؟

فیکری لە حاڵی خۆ کەنو بگرین بە حاڵی خۆ
هــەر بێ سەری‌و عەداوەتی خۆتانە دێتە رێو

چــون دوژمـنن دەگـەڵ یەکو نیتانە یەکیەتی
راتــان دە دەن بــە جــارێ لە هەورازی بۆ نیشێو

ژێـر دەسـتی‌یو ئیتـاعەتی بێگـانە تـا بەکەی؟
شــەرمە لە بـۆمە هێندە بـژین بـێ نیشانو نێو

مەغمونی هەر موعامەلە مەحکومی هەرکەسێک
شاهان بە مەحوی شێخانی ئێمە دەبەستن گرێ‌و گرێو

چەن شیعری دیکەش لە بابەت شێخانی نەهری شەمزینان لە سیف‌القضات(علیه‌الرحمه) دەماو دەم دە گێڕنەوە کەبەداخەوە لە دیوانە کەی‌دا لە چاپ نەدراوە. هەر جۆر بێ سیف‌القضاتی رەحمەتی لەوشیعرانەدا ئیشارە بە شێخانی نەهری دەکاکە قاجارو تورکی عوثمانی لە سەر

[1] - جەریدەی رەسمی ١٨٨٢ ژمارەی ٢٣٩ـ دیوانی سیف‌القضات گردەوەکۆیی قازی ئەحمەد چاپی ـ یەکەم ١٣٦١ هـ.تاران.

Dr.Saleh Ebrahimi

نەمانی ئەوان گرێویان پێکەوە گرێ داوە و ئێمەیان بێ خودان‌و خێو کردوەو ئەمەش هەمو لەبەرکوردخۆ خۆری کوردانی‌وەکو تەیمور پاشای جەلالی‌و ئەمیر نظام گەروس‌و قاسم-ی قاضی‌و گولاوی ئاغای‌وەتەمیش‌وکوردەنەزان‌و خۆ خۆرەکانەوە بووە.

ئەوەیە هۆزان‌و موتەفەکیر و حەکیم‌و حەماسە بێژی گەورەی کورد ئەحمەد-ی خانی فەرمویەتی:

ئــەف رۆم‌و عــەجەم بــو وان حەصــارن
کرمــانج هــەمی لچــار کەنــارن
هــەر دو تەرەفــان قــەبیل-ی کرمــانج
بــۆ تــیری قەضــا کــرینە ئــارمانج
گۆیــا کــۆ لســەر حــەدّان کــلیدن
هــەر طــائفە ســەدّەکــن ســەدیدن
جــا مــێری‌و هــیمەت‌و سەخــاوەت
مــێرینی‌و عــیزّەت‌و جــەلادەت
ئــەو خــەتم ژ بــۆ قــەبیلی ئــەکــراد
وان دانــە بــە شــیرو هــیمەت‌و داد
هــندی ژ شوجــاعەتی غــەیورن
ئــەو چــەند ژ مــینەتی نــفورن
ئــەف غــیرەت‌و ئــەف عــولوی هــیمّەت
بــو مــانع حــەمل بــار-ی مــینەت
لەو پــێکەفە هــەمیشە بــێ تفــاقن
دائــیم لە تــەمەرودو شقــاقن
گــەر دی هەبویــا مــە ئیتیفــاقەک
فــێکرا بکــرا مــە ئینقیــادەک

Dr.Saleh Ebrahimi

ڕۆم‌و عــەرەب‌و عــەجەم تەمــامی

هەمیـــان ژ مـــەڕا دەکـــر غــولامی

تـــەکـــمیل دەکـــر مـــە دیـــن‌و دەوڵەت

تـــەحصیل دەکـــر مـــە عـــیلم‌و حـــیکمەت

بەڵێ لە دەما دەمی ڕاپەرینی بەرێ‌و جێی فێرگەی مرۆفانی‌و ڕێسانس (:بوژانەوەی هونەرو زانست...) لە ئوروپا و پەرەساندنی ئیستیعماری مەمالکی غەرب‌و توندو تیژی‌و وەحشی‌گەری تورکی عوثمانی‌و قاجاری ئێران‌و صەفەوی لە بابەت کوردانەوە، میلیەتی کوردی شکڵ‌و ڕەنگی خەباتی تەدافوعی‌و موقاوەمەتی گرتە ئەستۆ.

هۆزانفانانی دڵسۆزو بەشەرەفی وەکو ئەمیر شەرەفخانی بدلیسی ئەمیرولئومەرای کوردستان پێوەندی خۆی لەگەڵ صەفەوی دا بڕی‌و بەناوی خۆرانان دەسی دایە نوسینی **مێژوی کوردو کوردستان و ئوستاد و حەکیمی گەورەی بایەزید شێخ ئەحمەد-ی خانی** بە هەڵبەستنی شیعرو حەماسەی مێژویی‌و ڕئالیستی (مەم‌وزین) بەزمانی کوردی لە سەرەتای سەتەی ١٧زاینی زاڵمان‌و زۆر وێژانی ڕۆم‌و عەرەب‌و عەجەم ئەداتە بەر توانج‌و تەشەرو لە هەمان کاتدا گازندەو گلەیی لە هاو نیشتمانانی خۆی دەکاو دەفەرمێ:

کـــوردیش کـــە بیـــایە یـــەکـــدڵ و دەست

دەستیـــان دەکـــەوت ژیـــانی ســـەر بـــەست

پـــەیدا دەبـــو بـــاوو گـــەورەیی‌و ژیـــن

نـــاومان دەر ئـــەکـــرد بـــەبیرو زانـــین

جیـــاواز دبـــوو گـــفتی پـــاک‌و نـــاپاک

پـــر نـــرخ‌و بـــەڕێز دەبـــوو شـــتی چـــاک

چریکەو حەماسەی خانی لە ڕاستیدا یەکێکە لەگەورە ترین سەر چاوەی گۆڕانی فیکری‌و فەلسەفەی ڕاپەرینی کوردی. هەر وەکو خوا دەفەرمێ: **(إِنَّ اللّٰهَ لا يُغَيِّرُ مٰا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مٰا بِاَنْفُسِهِمْ-سورەی ڕەعد ئایەتی ١١).**

Dr.Saleh Ebrahimi

کوردان خۆیان گۆڕی و ڕاپەرینی حەزرەتی شێخ عوبەیدیلا غازی شاهی شەمزین، قارەمانی کەبیرو خودانی کوردستانو خێوی دڵو دەرونی کوردان، لە کردەوەدا تەجرەبەی ڕاپەرینو ئینقیلابی ڕەسەنی نەتەوەیی بو لەسەر بنەرەتی نیازگەلی کۆمەڵایەتی کوردەواریو ئارەزوی میللیو تەجرەبەی ڕاپەرینی نەتەوەییو چریکەو حەماسەی مەموزین وشەرەفنامە بو، ئەم ڕاپەرینە گەورە کە هەمو کوردستانی تەنیبۆوە لە ڕاستیدا یەکەمو گەورە ترین ڕاپەرینی کوردی بو کە زۆربەی زۆری پادشایانو میر میرانی ناوچەکانی هەمو کوردستان و هەمو چینەکانی میللەتی کوردی پێوە لکا بو، لە سەرەتای ڕاپەریندا سەرانسەری کوردستانی گەورەی فەتح کرد.

ڕاپەرینی حەزرەتی شێخ عوبەیدیلا شاهی شەمزین بابی عالی ئەستەنبوڵو دارولخیلافەی قاجاری تارانی لەرزاند کە سوارەی کورد گەیشتبونە دەروازەکانی تەوریزو ئەرزەرۆمو ڕاپەرین خەریک بو بەنەتیژە بگا بەڵام یەکیەتی ناپیرۆزی قاجاریەو تورکی عوثمانیو دەس تیۆەردانی دەوڵەتە ئیستیعمار گەرەکان بەرگری لە سەر کەوتنی گەورەی ڕاپەرینی کوردی کرد[1]

□ تورکانی عوثمانی بەر ئاوەژوی قەراردادێ کە لەگەڵ حەزرەتی شێخ دا مۆریان کردبو، شێخیان لەگەڵ شێخ عەبدولقادر و ژمارەیەک لە سەرانی کوردییان شار بەدەر کردو ناردنیانە تایف نێزکی مەکەو میوەی ئەو ڕاپەرینە ئەمانەبون:

١- پێک هێنانی جەمعییەتو ئەحزابی ڕامیاری عەلەنیو نهێنی.

٢- یەکیەتی کوردو ئەرمەنیو پێک هێنانی بەرەی یەکیەتی کوری (خۆیی بون) و داشناک.

---

١ - بروانە ریسالەی فەلسەفەی - ئینقیلابی کوردی دوکتور عوبەیدیلا ئەیوبیان مەرکەزی بەرەک ١٣٥٨/٢/٢١ هەتاوی ئەبی بزانین: دوکتور عوبەیدیلا ئەیوبیان مەرکەزی لەبن سەر نیزەی ڕەشەکوژەکانی ڕێژیمی پاشایەتیدا شتی‌نوسیوە دیارە غیرتو هونەریش لیرەدایە بنوارنە نەشریەی ژمارەی ١ دانشگای ئیسفەهان سالی ١و بەرکولی دیوانی مەموزینو خەجو سیامەند کە لەتەوریز لەچاپدراون کەلەو سەر دەماندا ڕوژنامەی ئیرادەی ئازربایجانو حەسەنقولی ناوێک هێرشی‌یان کردۆتە سەر نوسەری ئەو بەرکوڵانە

Dr.Saleh Ebrahimi

٣- پێک هێنانی دەو لەتگەل و حوکومەتگەلو فەرمان ڕەوایی سەر بەخۆی رامیاری کوردی.

٤- ناردنی نوێنەرانی کورد بە ئیتیفاقی نوێنەرانی ئەرمەنی بۆ ئوروپا بۆ مورا جەعە بە مەقاماتی ناوگەلانی بۆ دانانی دەوڵەتی کوردستانو ئەرمەنستان.

٥- پێک هێنانی بلاوکردنەوەی (رۆژنامەوگۆفار) بە زمانی کوردیو بەدی هێنانی ناوەندی فێرکردنو بارهێنان بە زمانی کوردی.

٦- دامەزراندنی کۆڕو کۆمەڵەی رامیاری کوردی بەشێوەی نوێو ئوروپایی.

٧- ناردنی خوێندەوارانی کورد بۆ ئوروپا بۆ فێربونی زانستو تکنیک.

٨- دامەزاندنی کۆمەڵەی رامیاری لە شارە کانی: دیار بەکر، جزیر، سولەیمانی، وان، موصڵ، سابلاغ (مەهاباد) بۆکان و... کوردستان.

٩- دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستان بە ریاسەتی حەزرەتی شێخ عەبدولقادر ناودار بە (غەوثیثانی) کوڕی حەزرەتی شێخ عەبەیدیلا غازی شاهی شەمزینان کە بەداخەوە تورکی عوثمانی بەفرۆفێڵ حەزرەتی شێخ عەبدولقادرو سەید محەمەدیکوڕیلە گەڵ دوکتور فوئادو شێخ سەعید -ی پیرانو خالد بەگی جەبرانو هەمو شۆرشگێرانو یارانیتری راپەرینی کورد گیرانو شەهید کران (رضی الله عنهم اجمعین) دیارە راپەرینی گەورەی شێخ عوثمانو شێخ سەلامی بارزانیو هەر وەهاراپەرینی شێخ گوڵبابای غەوثابادو سەیفەدین خان سەدارو حوکومەتی بەدرخان پاشا لە شازادە کانی جزیرو بۆتان و حوکومەتی هەڵوی ئارارات ژەنرال ئیحسان نوری پاشا و راپەرینی شێخ ئەحمەد و ژەنرال مستەفا بارزانی پێشەوای هەرە گەورەو نەمرو بەقەدرو گرانی کوردو قیامی شێخ سەعید و دوەڵەتی پادشاهی کوردستان بە ریاسەتی سەید شێخ مەحمودی نەمر بەرزنجی مەلیکی کوردستان و فەرمانرەوای کوللکی کوردستان بەریاسەتی سەید طەئال -ی گەیلانی - شەمزینان لە رەواندز، هەمو لەو راپەرینە گەورەی شێخ عوبەیدیلای غازی شاهی شەمزین سەر چاوەی گرتووە، تا دەگاتە سەر کۆماری کوردستانی مەهاباد (شەهیدی نیشتمانیپێشەوا قاضی محەمەدو راپەرینی ئازادیخوازی

Dr.Saleh Ebrahimi

پێشەوای گەورەو گرانو قارەمانی گەورەو نەمرو خەباتگێڕی نەتەوەی کورد، **ژەنرال مستەفا بارزانی خودانی بارزانو** کوردستانی گەورە (علیهم‌الرحمه) هەمو دەزانن حەزرەتی سەید طەی دوەم لە گەڵ سمکۆی مەزن کە کردستانی گەورەی پێک هێنا بو یە کی گرت[1].

شیعر

کە تاها پێشەوایێکی گەلی دڵسۆزو ئارامە
کە قورئانی موبارەک، وەک چراغی رۆژی ئاکامە
شەرعی موستەفایی چاترین رێبازو بەرنامە
لە قەرنی بیستەما رەونەق شکێنی سەتحی دنیایە

نوکتەی وردو جوان:

دەڵێن: فیرمەنی سەرۆکی بەشی رامیاری وەزارەتی دەرەوەی ئەلمانی نازی لە راپورتێکی نهێنی زۆر گرینگی خۆیدا کە رۆژی دومی کانونی یەکەمی ساڵی١٩٤١زاینی نوسیویەتیو دەڵێ: **ئەگەر لەترسی راپەرینی نەتەوەی کورد نەبوایێ حوکومەتی تورکیا ئەهاتە پاڵ ئەلمان** لە شەردا[2].

هەمزاغای مەنگور ئەو سەردارە گەورە دوای بەشداربون، لەکۆنگرەی شەمزینان کەزیاتر لە٢٢٢کەس لەسەرانی کورد لەوا بەشدار بون، خۆی ئامادە کرد بو راپەرینێک لە ئێرانداو زۆربەی سەرۆک هۆزە کانی بۆ ئەو راپەرینە بەشدارکرد ئەو بریارو بەڵینانەیوا لەو کۆنگرەیەدا قسەی لێ کرابو لەلایەن زۆربەی کوردە کانی ئێران بەدڵو داو پەسەند کرا.

---

١ ـ ژەنرال ئیسحان نوری پاشا هەلۆی ئارارات لە ساڵی ١٩٧٥ زاینی لە تاران وەفاتی کردوەو لە تاران لە بەهەشتیزارا نێژ راوە
قاضی مونعیمی رەحمەتیش لە ٢٢ رەمەزانی ١٣١٩ کۆچی هەتاوی بارگەی بەرەو لای خوا تێکناوە.
٢ ـ نامەی دوکتورای سەید عەزیز شەمزینی بەنەقڵ لەمێژو، نوسراوی کە ماڵ مەزهەر چاپی بەغدا ساڵی١٩٨٣زاینی لاپەرەی ٢١٨ـ لەنامەی دوکتورای سەید عەزیز گەیلانیزادە زۆر نوکتەوردیوا جوانو نەزانزاو هەیە (شەپۆل)

Dr.Saleh Ebrahimi

-هۆزی هەمزاعای مەنگور لە هۆزی بلّباسن و لە ناو سنوری تورکیەو عێراق و ئێران دەژین، وەکو سەربەخۆ ژیاون. زستانانە دەچونە بەشی گەرمیانی تورکیەو هاوینانەش دەگرانەوە بۆ نێو کێوە بژۆینە کانی ئێران: کێلەشین و لاجان. هەمزاغا لە کاتی جەنگی روس و تورکیە بەفەرمانی حاکمی بەغا گیراو بەندکراو لە بەغاوە بردیانە ئەستەنبوڵ، دوای رابوردنی چەن ساڵ بەسەر جەنگدا هەمزاغا ئازاد کرا کە لە بەغا دانیشیّ و لەوێوە خۆی گەیاندەوە ئێران و کرایەوە بەسەرۆک هۆزی خۆی[1].

کۆنسولی روس لەهەمان ساڵدا لەتەوریز رای گەیاندوە کە کورد لەلایەن حوکومەتی قاجارەوە توشی کەندو کۆسب ئەکران و ئەکوژران، ئەوانیش ناچار بۆ دیفاع لەماڵ و گیان و ناموسی خۆیان بەرقەوە ئەیان روانییە قاجار و لەهەل دەگەڕان کە تۆڵەی خۆیان بکەنەوە، ئەوکونسولە لەدواییدا رادەگەینیّ: کە کوردەکان رویان دەکردە شێخ عبیداللّٰەو هەروەکو پیری تەریقەت و ناجی هۆزەکەیان بۆ شێخ یان ئەروانی و هەمو لەدەوری شێخ کوببونەوە[2].

ستەمکردنی حاکمی سابلاغ(مەهاباد)بووە هۆی ئەوە هەمزاغا راپەریّ و هۆزی خۆی یەکبخا، هەمزاغا بۆ یارمەتی وەرگرتن چووە خزمەتی حەزرەتی شێخ عبیداللّٰە نەهری، حەزرەتی شێخ لەمانگی (ئاب: ئوت آگست یا اغسطس) هەزار کوردی چەکداری لەهێزی خۆی بۆ یارمەتی دان بەمەنگور بەسەرۆکایەتی شێخ عبدالقادری کوری لەگەڵ هەمزاغا بەریّ کرد.

لەنێو ئەوهێزەدا کەلەسنوری ئێران تێپەرین کوردی بارزانیان لەگەڵ بو، کە شێخ عبیداللّٰەیان زۆر خۆش دەویست و لەرێگا هۆزی چەکداری تریان لەگەڵ کەوت[3]

١ -مشاک ١٨٨٠زاینی زمارەی ٢٠٣

٢ - ئارشیوی رامیاری دەرەوەیی سوفیت کە لەولاتی ئیرانەوە، لەوێدا لەساڵانی ١٨٧٧و ١٨٦٩زاینی کوکراوەتەوەو کراوەتە ئارشیوو ئازوخەی فەرهەنگی و مێژویی

٣ -حەمزە عبداللّٰە، شۆرشی بازان، سلیمانی ١٩٥٩زاینی لاپەرەی ١٢و١٣

Dr.Saleh Ebrahimi

بەپێی ڕێبازێ کە بۆ لەشکری یە کەم کە بەسەرۆکایەتی شێخ عبدالقادرو هەمزاغا لە بەرچاو گیردرابو دەبو سابلاغ و تەوێز بگرن. بەلاّم لەشکری دوەم کە لەهۆزی میرغافر بەسەرۆکایەتی شێخ محمدصدیق کوڕە گەورەی شێخ پێکهاتبو، ڕویان کردە ورمێ و هێزی سێوەم کە بەسەرۆکایەتی خەلّیفە محمدسعید پێک هاتبو، ئەسپاردەی بو، کە لای خۆرئاوای ورمێ و شارەکانی خۆی و سەلّماس بگرێ. حەزرەتی شێخ خۆی رابەری ئەم دوهێزەی گرتبووە ئەستۆ[1]

هێزو لەشکری شێخ عبدالقادرو هەمزاغای مەنگور (بلّباس)بێ دەردەسەر گەیشتنە مەلّبەندی میرغافر بێ ئەوەی توشی تەقەیەک بێن لە گەلّ هێزی ئێرانی کە لەسەر سنور (خەریکی سنورەوانی بون) کاتێ چونە ئەو ناوە محمدئاغای (مامەش) سەرۆک هۆزی ئەو ناوە بە ٦٠٠ چەکدارەوە. هاتە ناوهێزی شێخ عبدالقادرو هەمزاغاوە، شۆرشگێران بەرەوکێلەشین کشان و لەو دەمەشدا چارسەت پیاوی تر لە گەلّیان کەوت.

دەولّەتی کوردی بەریاسەتی سمکۆی مەزن یە کەم رۆژنامەی (کورد)ی زمانی حالّی دەولّەتی کوردی لەورمێ دەرکرد. ئەمەیش کلّیشەو باسی ئەو رۆژنامەیە: کەلە گرشەی کوردستان لاپەرەی ١١ ژمارەی ٩ رەشەمە (نۆسان)ی ١٣٦٠ هەتاوی و ١٩٨١ زاینی سالّی

سالّ اول

(واعتصموا بحبل الله جمیعاً ولا تفرقوا)

حق روژنامه پیشکی

داخله — خارجه

سالیك ٥٠ — ٦٠

شش ماهك ٢٧ — ٣٥

قیمت اعلانات هر دیری دو

جیکر اداره ورمی چاپخانه غیرت

مدیر محمد ترجانی

مقالاتیك منفعت کرداتی تیدابی ورد گیری

جاری له هرهفته‌دا یکیك چاپ دکری

١٢ مانك شوال ١٣٤٠

روزنامیکه سیاسی ادبی اخباری سرمقالی ترجمه دکری بفارسی دینوسی کردیك بوّهمو کرداتی

١ ـ ک.ب کامسارەکان (دخولّ الشیخ عبیدالله...) لاپەرەی ٤٠

Dr.Saleh Ebrahimi

دوەم بلاّو کراوەتەوە، ئەم گرشەی کوردستانە لە لایەن (شەپۆڵ)ەوە ئیدارە کراوە. و یەکەم ژمارەی لە ١٩٨١/٣/١ی زایینی لەتاران چاپکراوەو تا ٩ژمارەی لیّ بلاّوکراوەتەوە.

نەتیژە: ١-هۆی تیّشکانی بزوتنەوەو راپەرینی شیّخ لە سالّی ١٨٨٠ زایـنیدا بـەر لە هەموشتیّک کزو لاواز بونی تەنظیمات بوو هەر وەها دژو دوژمنایەتی هۆزەکانی کوردەواری بو لە ناویەکتردا، شیّخیش هەر لەوکاتەیوا زۆر قەوی بو نەی توانی چارەی ئەو دەردانە بکا.

٢-زۆربەی هۆزەکانو سەرۆک هۆزەکانی کورد بونە هۆی تیّکدانی، ئەو یەکیەتی یەی وا شیّخ لە سەرەتاوە بەدی هیّنابو.

٣-بیّ بەرنامەبون و تیّنەگەیشتنی هۆزەکانی کورد لەو راپەرینە، کە بنەرەتیّکی هەبیّ بۆ راپەرینەکە.

٤-حوکومەتی تورکیاو قاجار بە ئاسانی ئەیان توانی دژایەتی بخەنە ناو سەرۆک هۆزەکانی کورد.

٥-تیّکچونی یەکیەتی لە نیّوان کوردو ئەرمەنیو ئاسوریدا.

٦-بارو دۆخی رامیاری روسو ئینگلیس سەبارەت بە راپەرینی کوردان باش نەبو، چونکا زۆربەی ئاسوریو ئەرمەنییەکان بە دود لّیەوە ئەیان روانیە راپەرینی کوردان چونکا دژو دوژمنی کوردو ئەرمەن بەدبینی لەنیّوان ئەو دو نەتەوە هەژارەدا بەدی هیّنابو.

٧-حوکومەتی تورکی عوسمانیو قاجاریش خۆیان لە تەماڵدا بو نەیان دەهیّشت ئەوانە یەک بگرن و دۆست بنو پەیمانی دۆستی یان هەبیّ.

٨-راپەرینی حەزرەتی شیّخ عوبەیدیلا شاهی شەمزین نەگەیشتبوە ئەو رادەیەکە دەولّەتە ئورو پایەکان یارمەتی بدەن، ئینگلیس یارمەتی بە یەکیەتی حوکومەتی تورکی عوثمانی ئەدا لە راستکوردانداکۆشا هەر جۆر بووە راپەرینی کوردان دامرکیّنیّتەوە، چونکا بە رژەوەندی

Dr.Saleh Ebrahimi

بەریتانیا لە تورکیاو ئێراندا زۆر تربو ئەوە بو نەی دەهێشت کوردەکان یەک بگرن لە ئێران و تورکیادا، بەڵکو تورکیاو ئێرانی بەدژی کورد یەک خست و روسیەی تەزاریش لە سەر ئێران و تورکی عوثمانی بووبەدژی کوردانکاری دەکرد[١].

راپەرینی عوثمان بەگ و حوسین بەگ.

راپەرینی ئەو چوتە برایە لە ساڵی ١٨٧٨ زاینی لە جزیر - روی داو ئەو دوبراکوری بەدر **خانی پاشای ناودارن** کە لە پایزی ١٨٧٨ز وان، موش و جزیز و بدلیس، بۆتان و هەکاری، جوڵەمێرگ و زاخۆ و عیمادیەو ماردین و نەصیبەینیان بە ئاسانی گرت و ئازوخەیێ زۆریان بۆ خۆیان داخست و هەر وەکو دوکتور بلەچ شێرکو مێژونوسی ناوداری کورد ئەنوسێ: عوثمان بەگ خۆی کردە ئەمیری **جزیرو فەرمانیدا لە مزگەوتان خوتبە بە ناوی ئەو بخوێندرێ**. بەڵام حوکومەتی تورکی عوثمانی لە سیرت و دیار بەکرو ئەرزەنجان و ئەرزەرۆمەوەو لە شوێنەکانی ترەوە هێرشی کردە سەر ئەو دوبرایە لە جزیر دوای یەک دو شەر کە تورکان شکان - سەر ئەنجام لە هەمو لایەکەوە هێرشی تورکان زۆری بۆ ئەو دوبرایە هێناو ئەوانیش رویان کردە چیاو چرەکان و ئیتر تورکی وەسمانی کاریکی لە دەس نەدەهات و **ترسی لی نیشت کە نەبادا** کوردەکانی تریش راپەرن و بەوانەوە بلکێن، ئەوە بو بە فڕو فێڵ سوڵتان رای گەیاند کە ئەمەوێ و توۆێژییان لەگەڵدا بکەم و حوکومەتیان بە رەسمی **بناسم و بۆ فریو دان هەمو خاوخێزانی بەدرخان پاشا کە لە زینداندا بون ئازادی کردن** و ئەو دوبرایەش فریویان خواردو هاتن لە گەڵ نوێنەری سوڵتان کەوتنە وتوۆیژو لەپرا حوسین بە گیان گرت و بردیانە ئەستەمبوڵ و لە ئاکامدا ئەو دو برایەش لە ناو چون و ئەو راپەرینەش کوژایەوە. بەڵام ئەمە سەر چاوە یەک بو، بو راپەرینی ١٨٨٧ و ١٨٨٠ زاینی[٢].

---

١ - مشاک ١٨٨٠ ژمارەی ١٩٠ و ئەتفولوسکی ١٨٨٠ ژمارە ٤٤ لاپەرەی ٧٢٠ بە نەقڵ لە کتێبی دوکتور جەلیلی جەلیل

٢ - محەمەد ئەمین زەکی مێژوی کورد و کوردستان لاپەرە ٢٥٤ و شاکر خەصباک: کورد و مەسەی کورد لاپەرەی ٤٧ (شەپۆل)

Dr.Saleh Ebrahimi

دڵەتەپە لەناوەندی حەکاریدا

کوردەکان دوای بزوتنەوەی بۆتانو جزیرە[١] مەلبەندی حەکاری لەناوچیا بەرزوچڕەکانی کوردستاندا لەنێوان سنوری تورکیەو ئێراندایە.

لەودەمەدا ڕاپەرینی کورد بەدژی تورکانی تورکیەو قاجار چووە ناوپلەیەکی تایبەت ورۆڵەکانی سولالەی نەخشبەندی، نەخشیٚ زۆر گرینگیان، هەبو، بۆڕا پەراندنی خەڵك.

هەر مزگەوتو تەکیەو خانە قایەك پێگەو بنکەیەك بو، بۆ دنەدانی مسوڵمانان بەدژی تورکی تورکیا وبەتێکرا هەمو مسوڵمانە کوردەکان وهۆزەکانی ترکەخۆیان بەپەیرەوی ڕچەی نەخشی و قادری و مەولەوی دەزانی لەو ڕاپەرینە مەزنەدا بەشداری یان کرد.

ئەو کۆڕو کۆمەڵەدینی یانە، وەها یارمەتی یەکترینیان ئەدا وەك یەك بنەماڵێەیان لێهاتبو[٢].

بەشایەدی زانایەکی ئەمریکای هاوخول (برناردلویس) نەخشبەندی یەکان وەکو براپشتیان دابو بەیەکەوە، بۆ ملەبەملانیٚ کردن لەگەڵ دەسەڵاتدارانی تورکی تورکیەی ستەمکاردا.

حەزرەتی سەیدطآە شاهی شەمزین (قُدِّسَ سِرُّهُ)

حەزرەتی سەیدطە نەهری شاهی شەمزین یەکیٚ لە خەڵیفە بەناو بانگەکانی حەزرەتی مەولانا خالد شارە زوری نەخشبەندی یە حەزرەتی سەید طە باوکی حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا نەهری

---

١ ـ مەبەست جریزەی عبدالعزیزی کوڕی عومەری کوردی ـ بەردەقیتی یە: (بەرقعید:) مەبەست کوری عومەر ـی بن خطاب خەلیفەی دوەمنیە. هەروەکو کوری خەلەکان نوسیویەتی بروانەباسی کورانی ئەسیری جەزەری لەوەفەیاتدا

٢ ـ مستەفاکەماڵ ـ ڕێگای تورکیەی تازە، جوزوی ١ موسکۆ ١٩٢٢ لاپەرەی ٢٨٨

Dr.Saleh Ebrahimi

غازی یە (قَدَّسَ اللّٰهُ اَسْرارَهُمُ الْعِلِّیَه).

حەزرەتی سەید طە نەهری شوێنیٚ زۆری بووە لە سەر (شامحمد) قاجار، جاهەر لەم سۆینگەوە (شامحمد) بو تە مریدو تۆبەکاری و لەبەر سەید طەی دانەواندوە یا لەخۆشەویستیدا مانگانە لە (بیت‌المال) پێنسەت تمەنی دراو بۆ بریوەتەوە بۆ خەرجی خانەقاو میواندارىو دەگوندیشی لەگوندەکانی مەرگەوەر داوەتىو پییٚ بەخشیوە. (شامحمد) قاجار لە١٢٢٢کۆچی مانگیدا لە دایک بووە.

یەکیٚ لە ژنەکانی ئەوکە دایکی عەباس میرزا مولک ئارا بووە مریدو توبەکاری حەزرەتی سەیدطە نەهری بووەو زوری ریز بو حەزرەتی سەید طەو بنەماڵەی نەهری شاهی شەمزین داناوەو بۆ خزمەت کردن بەو ماڵە کوشاوە.

دایکی مولک ئارا ناوی خەجیحە خانم‌وخوشکی یەحیا خانی چهریق بوەکە خۆیان داوەتە پال عەباسیان کەگۆیا عەرەبی عەباسین.

نەنانەت موحەمەد شا لە ئاخری سەلتەنەتی خویدا ویستویەتی ناصرەدین میرزا لە وەلیعەهدی بخاو عەباس میرزا مولک ئارا بکاتە جی‌نشینی خوی کە ئەمیش مریدی حەزرەتی سەید طەبووە و بی ئەو قامکی نەدەکرد بەئاوا، بەلاٚم مەرگ موڵەتی نەداو ناصرەدین میرزا بە فرو فێلی دەرباریان کرا بەشاو بە قانە قدیلەی (مەهدعولیا)ی دایکی خەریک بو عەباس میرزا بکوژی، عەباس میرزاکە زۆر حەزرەتی سەید طەی خۆش دەویستو مریدی‌بو، لە ساڵەکانی ١٢٧٢ کوچی مانگی بەدواکە حەزرەتی سەید طە نەهری وەفاتی کرد بوو حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا نەهری غازی شاهی شەمزین ببوە جی‌نشینی حەزرەتی سەید طەی باوکی، عەباس میرزا مولک ئاراکە لەو ئافرەتەکوردە بوو لە دایکەوە دەچوە سەرکوردەکانی چهریق کە لەبنەرەتا شازادە بون بووە مریدی حەزرەتی شیخ عوبەیدیلاو پەیرەوی لە دەستوراتی شیخ عوبەیدیلا غازی دەکردو پیوەندی نیزیکی لەگەڵدا پەیاکرد.

جا دوای ئەوە عەباس میرزا ماوەیەک ئاوارەی هەندەران بو حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا نامەیەکی بو دەنوسیو بە دو پیاوی خویدا بویی دەنیریو بانگی دەکا بچێتە (سابلاغ) مەهاباد

Dr.Saleh Ebrahimi

موکری تا بە جەنگ کردنو پشتیوانی حەزرەتی شیخ سەلتەنەت بەدەس بهینی، پیاوەکانی شیخ یەکیکیان ناوی عبدالرحیمو پیربوەو ئەوی تریان ناوی حوسین قولی بووە.

بەلاّم عەباس میرزا مولّك ئارا لەترسا نامە کە ئەنیرێتە لای ناصرە دین میرزا:(شا) ئەمیش ئاشتی ئەکاتەوەو ئەی‌کاتە حاکمی قەزوینو پیاوەکانی حەزرەتی شیخ عوبەیدیلاش دەگرنو دەیانکوژن.

ئەلین: هەمزە میرزا حەشمةالدولە کە لەلایەن ناصرەدین شاوە لەشکری بردە سەر شیخ عوبەیدیلا لە کاتی لەشکرکیشی لە سالی۱۲۹۷ی مانگی لە (سایەن قەلاّ)ی هەوشار دەمریّو حاجی میرزا حوسێن خانی سپەهسالارو حەسەنعەلیخانی ئەمیر نظامی گەروس بونە مەئمور بۆ لەشکرکێشی بۆسەر حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا غازی شاهی شەمزین[1].

حەزرەتی شیخ عوبەیدیلای شاهی شەمزین دوکوری هەبوە یەک شیخ محمدصدیق دوەمی حەزرەتی شیخ سید عبدالقادر غەوثی ثانی شەهیدی دینو ئیسلامو نیشتمان. حەزرەتی شیخ عبدالقادریش دوکوری هەبوە یەک حەزرەتی حاجی سیدعبداللّه سلطانالعرفا کە شەپۆل‌لە برەشیعریکدا وتویەتی:

ئەفضەل الاسمایە عبداللّە باسم ئەو بووە

اسماًو جسماً مضاف حق بەرەحمی گردگار

ئەم حاجی سەید عبداللّەیەش دوکوری هەبووە ۱- دوکتور سەید عەزیز گەیلانی‌زادە(شەمزینی) ۲- مەرحومی سیدعبدالقادری ثانی کە لە روژی شەمە۱۳٦٦/۹/۷هەتاوی لە شاری ورمی وەفاتی کردو جەنازەکەیان لە دزەی مەرگەورلە ئارامگای بنەمالەی خۆیان ناشتو ۱۳٦٦/۹/۱۱هەتاوی لەسەرە خوشیدا حەزرەتی سەید

---

۱ ـ سەرچاوە: مێژوی هەوشارو نەسبنامەی خولەفاو شەهریاران لاپەرەی ۳۹۳و گۆفاری یادگار س۵ ژمارە ۱ و ۲ لاپەرەی ۳۲و ۳۳و شەرحی حالّی عەباس میرزا مولّك ئارا لاپەرەی ۱۵۲و ۱۵۳و ۱۵۴چاپی سالّی ۱۳٦۱هەتاوی تاران شەپۆل

Dr.Saleh Ebrahimi

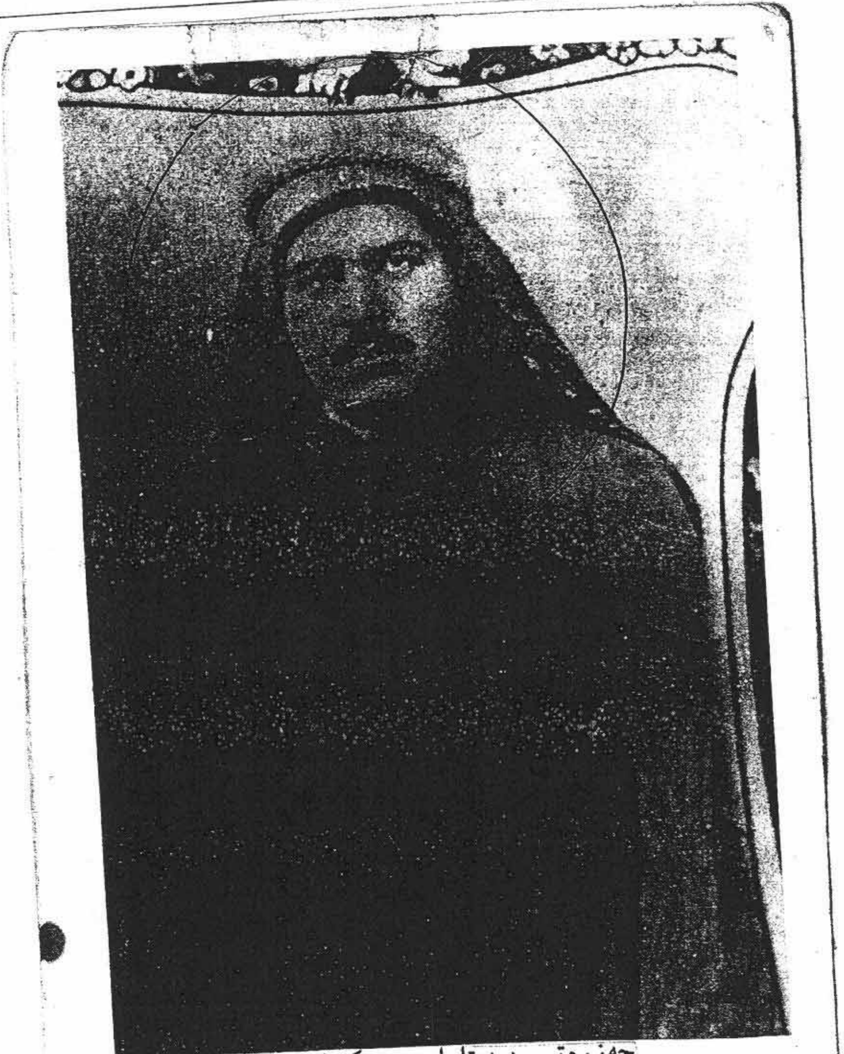

حەزرەتی سەید تاهای دوەم کە لە تاران
دەستی بەسەر بووەو لە ٥ج - ١ - لە ساڵی ١٣٥٨ی
مانگی و ١٣١٨/٥/١ی هەتاوی وەفاتی
کردوەو لە ئیمام زادە (عبداللّه) نێژراوە

Dr.Saleh Ebrahimi

فاروق گەیلانی زادە کرایە جی‌نشینی باو با پیرانی بنەماڵەی گەورەی ساداتی کرامی نەهری. شاهانی شەمزین (قَدَّسَ اللّٰهُ اَسْرارَهُمُ الْعِلِّیه).

شیخ عبدالقادر گەیلانی زادە چەن کوری بەم ناوانە هەیە: حەزرەتی شیخ سەید فاروق گەیلانی‌زادە ـ سەیدطه ـ موهەندیس سەید ئیبراهیم. سەیدصالح ـ سەید مەحمود ـ سەید عبیداللّٰه ـ ئەمەش نمونەی دەس خەتی حەزرەتی مەولانا خالدە بو حەزرەتی سەید طەی گەورە.

بەرەبابی حەزرەتی سەید محەمەد صدیق، کە ئەم کورانەی‌بوە:

۱ـ سەید تاهای ثانی ۲ـ سەید رەشید ۳ـ سەید شەمشەدین ۴ـ سەید مصلح‌الدین.

سەید تاهای ثانی ئەم کورانەی بوە:

۱ـ سەید محەمەد صدیق ثانی: (پوشۆ) ۲ـ سەید عبیداللّٰه ثانی:(تەرۆ) ۳ـ سەید صالح داروجان ۴ـ سەید عزالدین:(جەیتۆ) ۵ـ سەید ئەحمەد ٦ـ سەید حاجی ثانی ۷ـ سەید مەزهەر:(کەوکەس).

سەید محەمەد صدیق ثانیش ئەم کورانەی بوە:

۱ـ سەیدکامران ۲ـ سەید خوسرەو ۳ـ سەید پەروێز.

تەرۆش سەید فەروخی‌بوە.

سەید دارو جانیش ئەم کورانەی بوە:

۱ـ سەید عیمادەدین ۲ـ سەید سامی ۳ـ سەید عەگید.

جەیتوش ئەم کورانەی بوە:

۱ـ سەید برزۆ ۲ـ سەید فەرامەرز ۳ـ سەید ئەرەس.

سەید ئەحمەدیش ئەم کورانەی بوە:

۱ـ سەید تاها: (چەکۆ) ۲ـ سەید هۆشەنگ ۳ـ سەید فەرهەنگ ۴ـ سەید سەعید

سەید حاجی ثانیش ئەم کورانەی بوە:

Dr.Saleh Ebrahimi

١-سەید ئیسماعیلی ٢- سەید عبدالناصر ٣-سەید سولەیمان موهەندیس.

سەید کەوکەسیش ئەم کورانەی بوە:

١-سەید نورەدین ٢-سەید غازی ٣-سەید گەیلانی ٤-سەید عبیداللّٰه.

سەید شەمشە دینیش ئەم کورەی بوە: ١-سەید رەشید.

سەید مصلح‌الدینیش ئەم کورانەی بوە:

١-سەید کاظم ژارابادی ٢-سەید ئەنوەر ٣-سەید وەحیدەدین ٤-سەید رەشید.

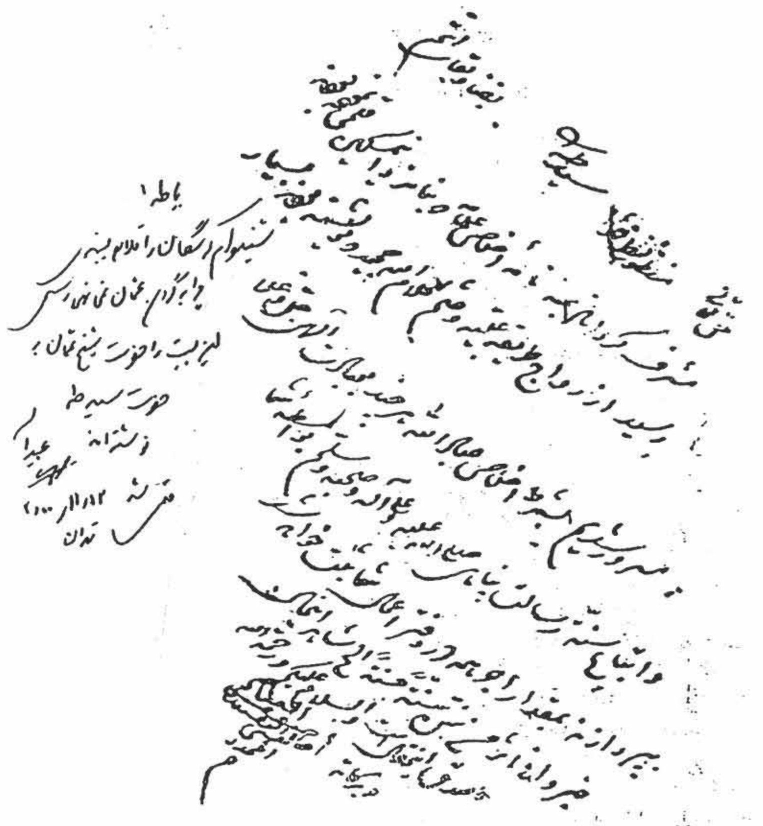

وێنەی دەستنووسی نامەی مەولانا بۆ سەیید طاهای نەهری
(سەیری لاپەڕە ٢٠٢ بکە)

لە کتێبخانەی نیشتمانیی بەغدادا ژمارە (١٦٥٧)ی ساڵی ١٩٧٩ی دراوەتێ

Dr.Saleh Ebrahimi

ئاخرین راپە رینی کورد

نەتەوەی کورد بەرابەری حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا مەلیك غازیشاهی شەمزین راپەریو ئەم راپەرینە هەردو بەشی کوردی تورکی عوسمانیو کوردی ئیرانی گرتەبەر.[1] لە دیسامبیری ١٨٧٢ی زاینی حوکومەتی ئیران لەکوردە کانی ورمێ، خۆ، سەلماس، تەرگەوەرو مەرگەوەر ماڵیاتی ویست، ئەوانیش بە قسەیان نە کردو رایانگەیاند کە ماڵیات مافی شێخەو بەوی ئەدەین کەلە ساڵی ١٨٣٦وە لەلایەن شامحەمەدی قاجارەوە بە حەزرەتی سەی تاهای باوکی شیخ عوبەیدیلا دراوە.

حەزرەتی شێخ لەساڵی ١٨٧٧ و ١٨٧٨ چووە جەنگی روس و هێزی پێشمەرگەی ناردە یارمەتی عوسمانی بەو هیوایەی کە تورکی عوسمانی بەدژیشای ئێران یارمەتی راپەرینی شێخ بدا، تورکی عوسمانی لە شەری روسدا نەی ئەتوانی مواجبی شەرکەرانی تورك بدا ئەوە بو دەسیان کرد بە تالاّنو برۆی ماڵی کوردان لە دەرسیم، ماردین، هە کاری و بادینان و... شێخ بو دیفاع لەو کوردانە پیاوی ناردە ئەستەمبوڵ، تا تورکان دەس لە ئازاردانی کوردان هەڵبگرن تاوانی ئەو تاوانو تالاّنو وێرانیانە بداتەوە بە کوردو لەوبابەتەوە لە گەڵ شەریفی مە ککەو خدیوی میصر پێوەندی دامەزراند تا لە راپەرینی کورد پشتیوانی بکەن. هەروا پیاوی ناردە لای نوێنەرانی روس لە ئەرزەرومو وان تاکۆمە گ بە کورد بکەن، بەلاّم روس یارمەتی نەدان.

---

١ ـ گەورەترین رابەری روحانی کوردستان .ن.أ.خەلفین knaifin ـ لەم راپەینەدا لە سالی ١٢٩٧ی مانگی عەبدوللای زەرزا لەخزمەت مەلیك غازی شیخ عوبەیدیلا شاهی شەمزینبوە.

Dr.Saleh Ebrahimi

لە ١٨٧٩ زاینی کونسولی ئینگلیس لەوان چووە دیداری شیخ، دوای ئەو دیدارە هەندێ چەکو تەقەمەنی لە بەریتانیاوە بە جەنگ ئاوەرانی کورد لەژێر نێوی کۆمەگ بە قەحتی لیدڕاوان درا.[١]

حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا (١٨٨٣ - ١٨٣٠) ئینسانیکی قانیع، پارێزگار، دیندارو بە تەقوا بوو زۆری حەز لە باشبونی باری ئابوریو فەرهەنگیو ئاسودە بونی خەڵک بو، باوەری وابو تەنیا ڕێگای بەختەوەری، سەربەخۆیی کوردستانی گەورەیە. موسوڵمانانیش ئەو زاتەیان بە ڕەوانە کراوی خواو واجب‌الاطاعە دەزانی.

حەزرەتی شێخ عەبدولقادر ناودار بە «غەوثی ثانی» (قدس سرە) دوای چل ساڵ یانی لەساڵی ١٨٣٠ی زاینی بەدواکە حەزرەتی شێخ عوبەیدیلا نەهری-شاهی شەمزین لە مەککە وەفاتی کرد، غەوثی ثانیو سەید تاهای نەوەی شێخ عوبەیدیلا لە سۆینگەی بەرەکەتی مەعنەوی شێخەوە نەخشێ زۆر گرینگیان لەکوردستانداگرتە ئەستۆ.

ڕابەرانی تازە لەساڵی ١٩٠٨ی زاینی یەکەمین سازمانی ڕامیاری کوردیان دامەزراند، بێجگە لە سەید عەبدولقادر غەوثی ثانیو سەید تاهای کوری سەید محەمەد صدیق، ژەنرال شەریف پاشاو لوتفی‌پاشاو ئەمیر کامران عالی بەدرخان نەوەی پاتشای کوردستان و چەن کەسی تر لە پیاوانی کوردی دیاربەکر، هێمی ڕابەرایەتی ناسیونالیستی کوردیان سازدا و دوای ماوەیەک زلهێزەکان لە تەک ئەمانەدا، پێوەندیان پەیداکرد.

حەزرەتی شێخ عەبدولقادر غەوثی ثانی لە ١٩٠٨ بوتە سەرۆکی مەجلیسی سەنای عوسمانی و لە پاش ماوەیەک بۆتە سەرۆکی شورای حاکمییەت

ئەمیر عالی بەدرخان، ژەنرال شەریف پاشاو شێخ عەبدولقادر «غەوثی‌ثانی» کە سەرۆکی مەجلیسی سەنای عوسمانی بو بە کەڵک وەرگرتن لەهەل و مەرجێک کەلە (بەهاری تورکانی جەوان) لە ولات پەیدا ببو، جەمعییەتیکیان بەناوی «تەعالی و تەرەقی کوردستان» پێک هێنا (نەشریە): کۆوا ڕێکیان بەناوی «کورد تەعاونی و تەرەقی - گازتسی» بەسەردەبیری جەمیل‌بەگ بلاوکردەوە و کەوتە بەرسەنجی کوردەکانی کۆچ کردو، بۆ شاری ئەستەمبوڵ، چونکا ئەو کۆوارە لە بابەت زمانو فەرهەنگو وەحدەتی نەتەوەی کورد زۆرشتی جوانی دەنوسی.

---

١ - کوردەکان تەرجەمەی دوکتور یونسی چاپی تاران ١٣٧٠ی هەتاوی لاپەرەی ٦٦ و ڕاپەرینی میللی دەس‌نوسی دوکتور یونسی لاپەرەی ٦.

Dr.Saleh Ebrahimi

هەر لەو سەردەمەداله پاییزی ١٩٠٨ کومەیتەیەک بەناوی کورد، بۆ بلاّو کردنەوەی زانین و عیلم سازد راکە شاخەیەکبو لەجەمعییەتی ناوبراو، هەروا فێرگەیەکیان لەگەرەکی چەنبەلی ئەستەمبولّ سازداکە هەندێ لەکوردە دەرس خوێنەکان ئەمەیان دەکرد کە پێکەوە خر ببونەوە.

لە هەموان گرینگتر جەمعییەتی تەعالی کوردوستان بوکە لەلایەن عەللامە مەلاسەعیدنورسی ئەو عارفەگەورە و لەلایەن خەلیل خەیالّی خەلّکی موّتکیّ و هەمزەبەگی موّکوس دامەزرا، کە داوای مەزایای ئوصولی وێلسوٚنِ دەکرد، دیاری کردنی چارەنوسی کورد ـ ی بن‌دەستی ئیمپەراتوری تورکی عوسمانی و کوردانی کوّچ کردوی ئەستەمبولّ کە ئەندامی ئەوەبون،کە سەروٚکی یەکەم کوٚنگرەی ئەم کوّرە حەزرەتی شێخ عەبدولقادرگەیلانی کوڕی حەزرەتی شێخ عوبەیدیلا شاهی شەمزین بوکە تازە لەتەبیعیدی مەککەگەرابوەوە، ئەمین عالی [1] بەدرخان کوڕی بەدرخان، ژەنرالّ فوئادپاشاکرا بە نایبی سەروٚک و ژەنرال حەمیدپاشاکرا بە دەبیرکوللی ئەوکوٚنگرە.

لاوانی نیوٚ ئەوکوٚڕ وکوٚنگرە سەربەخوٚیی کوردستانیان دەویست.

نوکتە دوای موتارەکەی مەدرەس لەسەر بیروڕای سلطان‌العرفا حەزرەتی حاجی سەیدعەبدوللاّگەیلانی‌زادە کوڕی غەوثی‌ثانی سازمانێک بەناوی سەربەخوٚیی کوردستان سازدرا.[2]

بەلاّم حەزرەتی شێخ عەبدولقادرغەوثی‌ثانی دیفاعی لە خودموختاری دەکرد لە چوارچیوەی ئیمپەراتوری عوسمانیدا و دەی‌فەرمو: تورکەکان بوٚ دامەزراندنی کوردستانی خودموختار موافقەتیان کردوە و ئیمە نابیّ پشت لە تورکان بکەین، دیارە ئەگەر تورکوەعدە بە خیلافیان کرد نەتەوەی کوردلەمافی رەوای خوّی دیفاع دەکا. بەلاّم سەرەنجام مستەفاکەمال

---

١ - یائەمین عەلی

٢ ـ کوردەکان لاپەرەی ٧٧ ـ Istglal ikurdistan تەرجەمەی دوکتور یونسی ١٣٧٠ تاران - حاجی سەیدعەبدوللا سلطان العرفا گەیلانی‌زادە شەمزینان ریسالەیەکی بە ناوی (عەقیدائیمانی) داناوەکەباسی ئاین و ئەقیدەی ئاینی ئیسلام دەکا ـ زاری کرمانجی، زمان کوردی، ئەلف و بی کوردی چاپی ١٩٢٥ز کە ١۴ پەرەیە ـ کتیبخانەی سوٚران: حەسەن صەلاح ـ چاپی ١٣٨٥. بە نەقل لە رابەر سەرچاوە - د - ئەورەحمان حاجی مارف لە بارەی زمانی کوردی یەوە چاپی ١٩٨٩ز بە غدا. (شەپوٚل).

Dr.Saleh Ebrahimi

ئەو مارزە ئەم شێخە گەورە و دڵپاکەی لەگەڵ سەیدمحەمەد ـی کوری و چەن کەس لە سەرانی کوردی وەك حەزرەتی شێخ سەعیدو خالید بەگی جەبرانی لەسێدارەدا (رضوان‌اللّه علیهم).[۱]

لەدوای راپەرینی حەزرەتی شیخ عەبدولقادر لەتورکیا دادگایەك بە نێوی «مەحکەمەی ئیستیقلال» پێك هاتو و لەو مەحکەمەیدا حەزرەتی شیخ عەبدولقادر ناودار بە غەوثی‌ثانی و سەید محەمەد ـ ی کوري غەوثی‌ثانی و ژومارەیەکی زۆرلە کوردە هاوبیرەکانی وەك: دوکتور فوئاد و... مەحکوم و ئیعدام کران. خوالێخۆشبو مام «هێمن» بۆئەو روداوە دە ستە شێعرێکی کوتووە کە لە «نیشتمان» گەلاڕێزان ژمارەی ۲ سالی یەکەم (ئۆرگانی کۆمەڵەی ژێ. کاف) لە گەلاریزانی ۱۳۲۲ی چاپ کراوە:

مام هێمن

دوێشەوێ گریام هەتا رۆژ پێت بڵێم بۆچی برا
مەحکەمەی مەنحوسی ئیستیقلال وەبیرم هاتەوە
ریزیان بە ستبو لە پێش چاوی منا گشتی هەمو.
ئەم شەهیدانەی کە خنکاون بە سەد ئاواتەوە
پاك بە کفنێکی لە خوێنا شەتلو لێوێکی بە بار
پاك بەرەنگێکو قیافێکی پەڕیوو ماتەوە
هاتە گوێم لێکرادەیان کوت ئێمە کوژراین بێ‌خەتا
میللەتی کورد تابە کەنگێ تۆڵەمان ناکاتەوە؟
من لە سەر لوتکەی بڵیندی کێو لەحەق دا وادەکەم
تۆش بپارێوە جەنابی شیخ لە سەر روی تاتەوە
بەڵکو روحمێکی بکا پێمان خودا وەندی رەحیم
چی دیکە ژێر دەس نە بین دیسان وەسەرمان خاتەوە

---

۱ ـ شیخ عەبدولقا در (غەوثی‌ثانی) لەسەر داوا کردنی سەر بە خویی کوردستان لە ۳/۲۴ ساڵی ۱۹۲۵ ی زاینی شەهید کرا و پیرەمێرد شاعیر و نوسەری زانای کورد لە شینی شەهید بون‌و لە سێدارە درانی ئەو زاتە ئازاو پاکەدا فەرمویەتی:

شێخ قادر رەئیسی هەمو خانەدانی کورد   میراتی جەددی کەربوبەلا بو بە ئیرسی برد.

Dr.Saleh Ebrahimi

هێمنا پێت وانەبێ یەزدانی بێ هاواڵ و فەرد

کەیفەری ئەم زوڵمو زۆرە، بێ حساب ناداتەوە[١]

بەڵام دەستەی دوەم کە سەربەخۆیی کوردستانیان دەویست مەکۆیەکیان بەناوی «تەشکیلاتی کۆمەڵایەتی کورد» پێک هێنا، جاهەر لەوکات وساتەدا حیزبێکیان بەناوی «حیزبی میللەتی کورد» سازدا.

شێخ عەبدولقادر «غەوثی ثانی» کوری حەزرەتی شێخ عوبەیدیلا شاهی شەمزین لە ۲۷ فەوریەی ۱۹۲۰ لە وتووێژ لەگەڵ رۆژنامەی تەصویری ئەفکار بڵاوکارەوەی بیروراى حیزبی ئیتحادو تەرەقی رایگەیاند کە شەش حەوت ئەیالەتی کوردنشین هەیە، حوکومەت دەبێ سەربەخۆییان بداتێ و ئێمە دژی تورکنین، داوای مافی رەوای کورد ئەکەین.

لە سەرەتای ئاوریلی ۱۹۲۰ کوردەکانی دانیشتوی قوستەنتەنیە (پێتەخت) کە زۆربەیان فەقیر و کرێکار بون نامەیەکی دور و درێژیان مۆر کردبوو ناردبویان بۆ شێخ عەبدولقادر و مەجلیس و رایان گەیاندبو کە پشتیوانی لە حەزرەتی شێخ دەکەین و تەنیا شێخ عەبدولقادر نوێنەری بەراستی کوردە و شیاوی ئەوەیە کە بەناوی کورد قسەبکا.

بە لام بەداخەوە «جەمعییەتی کوردان» بو بەدو لەت، لەتێکیان بەناوی «جەمعییەتی کۆری کورد» بەسەرۆکایەتی ئەمین عالی بەدرخان و مەمدوح سەلیم، لەتی دوەمیان بەناوی (کورد و کوردستان) بەسەرۆکایەتی شێخ عەبدولقادر «غەوثی ثانی» بو شێخ عەبدولقادر دوشت زۆر گرینگ و بناغەیی بو ۱- تەزمین وەرگرتن لەبابەت خودموختاری یا سەربەخۆیی کوردستان ۲- یەکیەتی کوردستان.

ئەو بەراوەژوی ئەمین عالی بەدرخان خودموختاری کوردستانێکی یەک گرتوی لەژێر چاوەدێری تورکی عوسمانیدا زۆر پێ باشتر بو تا سەربەخۆیی و پەرێشان و پرش و بڵاوبون، شێخ عەبدولقادر باش دەیزانی تا هەل و مەرجێ تەواو لەدەستدا نەبێ داواکردنی سەربە خۆیی کوردستان زیانی لە قازانجی زیاتر دەبێ، بەڵام بەدرخانەکان بێئینساف بون و لەوە حاڵی نەبون[٢].

---

١ - نەقڵ لە کۆواری نیشتمان لاپەرەی ۱۴۲ و ۴۴ ژومارەی ۲ سالی یەکەم گەلاریزانی ۱۳۲۲ی هەتاوی ئورگانی کۆمەڵەی (ژێکاف) بنکەی چاپەمەنی ئازاد سوئێد ساڵی ۲۵۹۷ی ک و ۱۹۸۵ ز - بە کۆڵینەوەی دوکتور جەمال نەبەز.

٢ -راپەرینی میللی دەستخەتی دوکتور یونسی لاپەرەی ۱۹ تا ۲۱.

Dr.Saleh Ebrahimi

شیخ عەبدولقادر لەقوستەنتەنیە داوای لە م. دوریک M.dreodeck کرد و پێی وت «ئەگەر پاتشای ئینگلیس بییەوێ و یارمەتیمان بدا، من سەربەخۆیی کوردستان ڕادەگەیینم».
شێخ عەبدولقادر لەزیمنی قسە کردندا پەندێکی کوردی بۆ نوێنەری بەریتانیا لە قوستەنتەنیە، دە خوێنێتەوە و دەڵێ: **«دوژمنت ئەگەرمێرولەیەکیش بێ مادام کە دوژمن بێ، نابێ لێی غافڵ بی»**.

لە ئاوریلی ١٩٢٢ کە نفوزی بەریتانیا لە کەمیدابوو فەرانسە لە گەڵ کەماڵییەکان دانفوزی زیادی کردبو شێخ عەبدولقادر «غەوثی ثانی» پوانکارەPoincare تێدەگەینێ ئەگەرفەرانسە کارێ بکاکە خودموختاری کوردستان دابین بکرێ من بەناوی سەرۆکی کوردستان ئامادەم موقاوەلە نامە مۆر بکەم کە فەرانسە بتوانێ ئەرکی خوی لە سوریەدا ببا بەڕێوە.

بەداخەوە نوێنەرانی کوردی لایەنگرانی تورکی عوسمانی لەسەرەتاوە لەباتی ئەوە پشتیوانی لە بیروڕای شێخ عەبدولقادر بکەن توانج و تەشەریان لە شێخ ئەداو داوایان کرد لە مەجلیسی سەنای تورکیە دژی لەگەڵدا بکرێ و لە مارسی ١٩٢٠ نوێنەرانی کوردی وان، ئەرزەروم، تەرابوزان، هەکاری و بایەزید لایەحەی دژی کردنی شێخیان بە مەجلیس دا و بەدنەی تورکان لە کۆڕی درگا بە سراودا، ئەوەیان مۆر کردو کورد بووە هۆڕەی خۆی.
یەکێ لە کارە شۆرشگێرەکانی تورك لە ١٨٧٦ بەرقەرار کردنی مەشروتییەتی لیبرال بو، ئەو سەردەمە مانگی هەنگوینی کۆمەیتەی «ئیتحاد و تەرەقی» بو، بۆ هەمو ناسیونالیسمی خەڵکی تورکیە، گەورەکانی کورد، ئیجازەیان درا بگەڕێنەوە قوستەنتەنیە و سازمان و مەکۆ بنیات بنێن.

لەپاشان زۆر بەی کوردە رابەرەکان، هاتنە سەر ئەم بڕوایە کە بێ پشتیوانی حوکومەتێکی گەورە ناتوانن سەربە خۆ بن لە ئاکامدا نەجمەدین حوسین دەبیر کوللی غەربی دیموکراتی کوردستان نامەیەکی لە نوێنەری عالی بەریتانیا بەوناوە بۆ نوسی و داوای یارمەتی کرد.

لە ١٩٠٨ ئەمین عالی بە درخان و شێخ عەبدولقادر غەوثی ثانی و شەریف پاشاو ئەحمەدلوتفی «زلفیق» پاشا جەمعییەتێتریان بەناوی (جەمعییەتی نەشری مەعارفی کوردی، دامەزراندو فێرگەیەکیشیان لە ئەستەمبوڵ Tehevevlitaehe لە گەرەکی (چەنبەرلی تاشی)

Dr.Saleh Ebrahimi

سازدا و لە پاییزی ١٩٠٨ ی زاینی کۆوارێکیان بەناوی «تەعاون و تەرەقی کورد» بڵاوکردەوە کە ئیسماعیل یاحەقی بابانزادە و سەعید کوردی و شێخ عەبدولقادر غەوثی ثانی و تاریان بۆ دەنوسی. مەکۆی کوردی لە بەغدا و موسڵ و دیاربەکریش سازدرا. بەڵام ئەستەمبوڵ (قوستەنتەنیە) هەروا جێگای تێکۆشانی کورد بو، کە زیاتر لە ٣٠٠٠٠ (سی‌هەزار) کوردی تیابو.[١]

سەرداری عارفان و خواناسان و مێرخاسان و شتزانان، پێشەوای خوئاکار جوانان، پیرو دەستگیری شاری تەریقەت شارەزای دەستوری شەریعەت، پشتیوانی دینداران و چەوساوان، تیشکدەری ئاسۆی بێگومانی، نمونەی یەکتاپەرستِ و خواخوازان، مەولانا حەزرەتی حاجی شیخ سەید عوبەیدیلای نەهری مەلیک غازی شاهی شەمرین (قُدِسَ سِرهُالعَزیز).

شاعر وتەنی:

بەڵگەیە بۆرۆژی رون تیشکی هەتاو   بۆ پەسەندی گوڵ بە سەبۆنی گوڵاو

حەزرەتی مەولانا حاجی شیخ عوبەیدیلا مەلیک **غازیشاهی شە مزین** زاتێک بو نورانی و پاک و چاک و موبارەک و ئازا و نەبز و لەخواترس و بە تەقواو عاریف و زانا و بە مشور و زاهیدو عابید، لەسەر بەرماڵی عیبادەت دانیشتبو جلکی فەقری خستبوە سەرشانی و تەنیا بیری لەخوا دە کردەوە و خۆی تەرخان کردبو تا خەڵک رێنۆینی بکابۆ دینو دنیا و لەو رێگایەوە بیانگەیێنێتە خوا، رێگای راست و بختەوەری و پێگەیشتنو تێگەیشتن جا ئازادی و روناکی و ئاشتی و برایەتی و یەکیەتی، بە خەڵک نیشان ئەدا.

نادر میرزای **قاجار** کە ئەسپاردەی بو بچێتەناوچەی موکریان تا مەسەلەی راپەرینی حەزرەتی حاجی شیخ عوبەیلای نەهری شاهی شەمزین مەلیک غازی بۆناسرەدین‌شای قاجار بنوسی، جائەوەیە لەکتێبی: (مێژوو جوغرافیای داروسەلتەنەی تەورێز)دا نوسیویەتی: مسوڵمانان بە تایبەت نەتەوەی کورد حەزرەتی حاجی شیخ سەید عوبەیدیلا بە (أُولُوالأَمْرْ) دەزانن، بە مەلیک غازی یادی ئەکەن: شیخ مورشیدێکی گەورەی دینی و رابەرێکی مەزنی جیهانی ئیسلامە، لەکوردستاندا، خاوەنی پلەو پایەی بەرز و بڵیندە و چەن خەڵیفەی بەناوبانگی وەکو مەولانا حاجی مەلا (ئەورەحیم وەفایی) عەللامە و شاعیر و زانای هەیە.

---

١ - راپەرینی میللی دەستخەتی دوکتور یونسی لاپەرەی ٢١ تا ٣٠.

Dr.Saleh Ebrahimi

هونە:

قیبلە گاهی عاریفان کەس وەک عوبەیدیلا نەبو.

عالمێکی دیدەبێ بۆ: غەوسی بەغداییکی دی!
جانشینی حەزرەتی غەوسول خەلایق قوتبی حەق.

فەرعی تاها، ئەسلی یاسین نەوبەری گەیلانیە
رەوشەنی چاوی قولوبی عاریفە، عەکسی، دلێ

کێوی تورە، مەزهەری نورە، کلی سوبحانیە
گەرهەمو عالەم بلێن: مەجنونە، تا دەمرم دەلێم:

هەر دو دنیا، قیمەتی، دیدارێکی، عوبەیدیلانیە.

ئەسکەندەر قوریانسە شەلەی ئەرمەنی کە لە سابلاغ (مەهاباد) بوەو زمانی فەرانسەوی زانیوەو روداوی راپەرینی حەزرەتی شیخی نوسیوەو لایەنگری ستەمکارانی قاجار بوبوە دەنوسێ:

خەڵک، حەزرەتی شێخ بەخاوەنی ماڵ و سەروگیانی خۆیان و بە (رَحْمَةً لِلْعَالَمِين)ی ئەزانن، مریدانی حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا چ لە ئێران، چ لە ولاتی تورکیای ئوسمانی، چ لە ولاتانی تری عالەمی ئیسلامی، بۆ زیارەتی حەزرەتی شیخ هەمیشە بەرێوە بون و لەرێگای زۆر دورەوە ئەچونە زیارەتی، بە یادی شێخ حالیان لێدەهات و جەزب دەبون، خەڵک هەر وەکو مەجنون بۆ زیارەتی ئەو شێخە خواناسە، گەورەیە، وێڵی ناوچیاو نەهری دەبون و ئەو سەرۆکە رۆحانی یەی، خۆیان ئەونە، لاپاک و بێخەوش و خودایی بو، هەر وەکو خاوەنی وەحی و ئیلهامیان، دائەناو حەزرەتی شێخیان بە (اولُوالأَمْر و واجیب ئیتا عەیان) ئەزانی و چەند خەڵیفە و نوێنەری هەبو، کە هەمویان لە بابەت دینی پیرۆزی ئیسلام و رابەری و مورشید بونی، شێخ عوبەیدیلاوە، تەبلیغی دینی ئیسلامیان ئەکرد. خەڵیفەکانی شیخ هەرکامیان زانا و عالم و عاریف و خواناسێکی گەورەبون، بۆ وێنە خەلیفە محەمەد سەعید، خەلیفە سەلیم و شیخ محەمەد ئەمین و سەید کەمال و سەید تاهای دوەم، یەکێک لەوانە حاجی خەڵیفە مەلا محەمەد: (بەها) کە خەڵیفەو ئەمین حوزوری حەزرەتی شیخ عوبەیدیلا مەلیک غازی شاهی شەمزین

Dr.Saleh Ebrahimi

و شێخ عەبدولقادر نەهری ناودار بە غەوسی سانی بووە،[1] زوٚربەی خەڵك و نوسەران و لێکوٚڵەران لە سەرئەم بڕوایەن، ناودار بونی بنە ماڵەی گەورەی ساداتی نەهری، لە حەزرەتی سەید تاهای گەورەوە، دەسی پێ کردوەو شێخ عوبە یدیلایش ئەم مەزن بونەی لە باوکی یەوە، بە میراف پێ گەییبو، دەڵێن: حەزرەتی سەید تاها شوێنی زوٚری لە سەر شامحەمەد قاجار هەبوە، خەجیجە خانمی خوشکی یەحیا خانی چهریق کە لە کوردە کانی سەڵماسەو مریدی حەزرەتی سەید تاهاو دایکی عەباس میرزا موڵك ئاراو خێزانی شامحەمەد بوە. شامحەمەدیش مەنسوبی سەید تاها بوەو هەموساڵێك دیاری و دراوێکی زوٚری بوٚخەرجی خانە قا، بوٚ حەزرەتی (سە ید تاها) ناردوە، تا شامحەمەد لە شەوالی ۱۲٦۴ی کوٚچی مانگی دامردو، ناسرەدین شای قاجار براگە ورەی موڵك ئارا، کە لەژنێ تر بوە لە جێی محەمەد شای باوکی دانیشت.

حەزرەتی حاجی شێخ عوبەیدیلا مەلیك غازی شاهی شەمزین نەهری (نایری) کوڕی حەزرەتی سەید: (تاها) یەولە ۱۸۲۰ی زاینی لە گوندی نەهری لەناوچیا لەدایك بووەو دوای ٦۲ ساڵ ژیان و خەبات لە رێگای ئیسلام و دین و دابین کردنی دادگەری و یە کیەتی و برایەتی و ئازادی و ملە بە ملانێ کردن لە گەڵ تاغوتی زەمانی خوٚیداو بە رەنگاربون لە گەڵ ملهوڕان و ستەمکاراندا، لە ساڵی ۱۸۸۳ی زاینی لە تایفی مە کەو حیجاز بارگەی بەرەولای خواتێکناوەو هەرلەوێش نێژراوە و دیوانی شیعری بەزمانی فارسی بەناوی مەسنەوی هەیە، کە بەداخەوە چاپ نەبوە.

وەفایی ئەوعە للامە گەورە خواناسە، فەرمویەتی: دوای دەسنوێژ گرتن و نوستن لە خەونمدا، دیتم حەزرەتی حاجی شێخ عوبەیدیلا لە تایف وەفاتی کردوەو منیش دە گریم و

---

۱ - خەلیفە (بەها) یە کێك لە خوا ناسە، زاناو بە ناو بانگە کانی ئیسلامە، کە زانایە کی ئەدیب و شاعیرو نوسەر بووە و سەفەرنامەی حەج و دیوانی شیعری هەیە، لە پەسەندی شێخدا بە زمانی فارسی شیعری وتوەو لە ۲۷ ی مانگی رەبیعی سالی ۱۲۷۱ی مانگی وریکە وتی ۱۸۵۴ی زاینی لە دایك بووەو لە ۲۷ی مانگی رەمەزانی سالی ۱۳۵۴ی مانگی و ۱۹۳٦ی زاینی لە شاری مەهاباد وەفاتی کردوە و ۸۳ سال تەمەنی موبارە کی بووە و بەوەسیەتی خوٚی لە نێوخزن و وارشی شێخ مەحمود - ی نەهری شەهید نێژ راوە و گڵکوٚکەیان ئێستالە نێزیك یانەی دەنگ و رەنگی شاری مەهاباد، ماوە وجیگای راز و نیاز و زیارەتگەی مریدان و پەیرەوانە

Dr.Saleh Ebrahimi

ده‌تالێنم له ناکاو بیدار بومه وه، ئه‌م قه‌سیده‌م ته‌واوکرد، به لام زاتم نه‌بو . وه‌فاتی ئه‌وزاته بدرکێنم، بۆشه‌وی دوه‌م هاته خه‌ونم فه‌رموی: وه‌فایی هۆنه که‌تم، بۆبخۆینه‌وه‌و بۆم خۆینده‌وه‌و فه‌رموی نیشانی خه‌ڵکی بده، منیش ده‌رم خست.

(شین گێڕان): ئه‌مه‌ش هه‌ندێ له‌و قه‌سیده که‌شینی وه‌فایی یه، بۆوه‌فاتی حه‌زره‌تی حاجی شێخ عوبه‌یدیلا (قُدِّسَ سِرِهُ)

دریغا: بای خه‌زان دایه به‌هاری شۆخ و ره‌عناکه‌م
له ئیزهاری عه‌مه‌ل که‌وت ئافتابی عالەم ئاراکه‌م
وه‌ره‌ق ریزان خه‌زان که‌وته ره‌زان، وه‌زعی چه‌مه‌ن گۆڕا
به‌سه‌ر چو فه‌سڵی گوڵگه‌شت و ته‌ماشای باغ و سه‌حراکه‌م
له گریان ئاسمان دامانی سوربو، شینی گێڕاوه
مه‌گه‌ر گیراوه یا مایل به شام بو رۆژه روناکه‌م
ئه‌دیمی به‌ختی من ره‌ش بو، ته‌رازو واترازاوه.
ده‌بێ مه‌یلی به‌تایف کردبێ، ته‌ئسیری شوعراکه‌م
له من دوربۆته‌وه خورشیدی، ئه‌وجی، مه‌عریفه‌ت شایه‌د
به تیغی غه‌م سه‌ری خۆم هه‌ڵگرم، هه‌مڕه‌نگی جه‌وزاکه‌م
(وه‌فایی) پێت بڵێم: دونیاو دینم بۆچی به‌رهه‌مبو
ده‌ڵێن: رۆیی له‌سه‌ر دونیایێ، قیبله‌ی دین و دنیاکه‌م
نیشات و عوشره‌تی دونیا به‌نه‌شئه‌و قووه‌تی چاوه
ئه‌من چبکه‌م له‌دونیایێ که رۆیی نوری بیناکه‌م؟
که ده‌گریم بۆجه‌ماڵی تۆ، دیاره ئه‌شك و ئاهی من
له خورشیدی ده‌داتن، ده‌م ستاره‌ی شامی یه‌لداکه‌م
شکا پشت ودڵی من بۆ وه‌فاتی پیری مه‌یخانه.
به چه‌رخێکی فه‌له‌ك وای‌کرد نه‌جامم ما، نه میناکه‌م
سه‌دای یاحه‌یی ده‌روێشان، نه‌وای، یاهویی: دڵرێشان.
له‌ده‌وری، خانه‌قا دا، بو، به‌ئیسم و جیسمی، عه‌نقاکه‌م

Dr.Saleh Ebrahimi

لەسەر خاکی دەرت قوربان، هەتا من بم هەتا سەربێ
ئەگەر تاجی سکەندەر بێ، سەرم ناوێ، لەسەر ناکەم
جەنازەم دی، سەری راگرت و فەرموی: گوێم لەناڵەت بۆ
دریغا! جێ بەجێ بو، هاتەجێ، تەعبیری، روئیاکەم
خودا بۆخۆی دەزانێ، مەنبەعی، نوری خودایی بوی
دریغا! نەخلی ئەیمەن، مەزهەری نوری تەجەللاکەم
لەسایەی تۆ، گەلێ کەس بونە، عارف: رێی خودایان گرت
دریغا! عارفی رێگەی خوداو ئەهلی تەقواکەم
مریدانی دەری تۆم دی بە چاوی خۆم لەئینس و جان
دریغا! بۆئیمامی ئینس و جان، مەولایی ئەولاکەم
لە حەلقەی تالبان وا هەردەباری نور، لە تە شریفت
دریغا! بۆسەرو سەرحەلقەیی، ئەولادی تاهاکەم
بە مینهاجی، خەلیلی حەق، بە میعراجی (رسول اللّه)
دەبێ هەربێتەجێ ئەمرو ئیرادەی حەق، ئەعالاکەم
ئەتۆ چوی، بۆ، جیواری حەق ئەمن مام حەبس و زیندانی
غەمی بەندیت هەبێ، ئەی سەیدو سەردارو مەولاکەم
غەریب و بێ کەس و ئاوارە کەوتوم، دورلە روحی خوم
بە دەردی بێ دەوا ماوم، رەفیقان، کوا، مەسیحاکەم؟
دایم، بێ کەس و داماوە پابەندی تەلیسمێکە
مەدەد، یا رۆحی، غەوسی ئەعزەم، شاهی، بوخاراکەم
بەحەقی نوری. موتلەق، جەددی، ئەمجەد، شاهی لەولاتان
ئیمامی یەسرب و قیبلەی مەلایک، ماهی بەتحاکەم
بە رۆحی خواجەگانی نەقشبەندو قیبلەگاهی خۆم
غەریبو جان سپاری کەعبە، قوتبی دین و دونیاکەم
بە قووەی جازیبەی دڵتان، وەفایی، دەستودامانە
چنابێ، گەر لەسایەی ئێوە، قەتعی (ماسِوَی اللّه) کەم

Dr.Saleh Ebrahimi

بنە ماڵەی ساداتی نەهری

بەپێی زنجیرەو خەتمێک کە لەساڵەکانی ٣٧ و ١٣٣٩ هەتاوی لەخانەقای نەهری لەشاری مەهاباد، لە رۆژانی سێ شەمە، دوای نوێژی عەسر خوێندراوەتەوە.

حەزرەتی مەولانا خالید شارەزوری خەلیفەی حەزرەتی شاعەبدوللای دەهلەوی بوەو حەزرەتی سەید عەبدوللا پیری شەمزین یا شەمزینی خەلیفەی مەولانا خالید بونو هەروابەپێی شەجەرەنامەیەک، کە جەنابی سەید کازم ژارابادی: (گەیلانی زادە) هەیەتی حەزرەتی سەید عەبدولا پیری شەمزین کوڕێکی بوە بە ناوی سەید برایم، ئەمیش کوڕێکی بوە بە ناوی سەید ئەحمەد ئەمیش کوڕێکی بوە بە ناوی سەید تاهای ئەوەل کە خەلیفەی مەولانا خالید شارەزوری بووە و ئەمیش کوڕێکی بوە بە ناوی حەزرەتی حاجی شێخ عوبەیدیلا نەهری غازی ئەمیش دوکوڕی هەبوە یەکەم شێخ محەمەد سدیق، دوم شێخ عەبدولقادر، شێخ عەبدولقادریش دو کوڕی هەبو بە ناوی سەید عەبدوللاگەیلانی زادە ناودار بە سلطان العرفا و ئەمیش دوکوڕی بەناوی سەید محەمەد و سولتانولعورەفا: حەزرەتی حاجی سەید عەبدوللا دوکوری بەناوی عەبدولعەزیزو سەید عەبدولقادری دوەم بوە و شێخ محەمەد سدیق ئەمیش چوار کوڕی هەبووە بە ناوی: سەید رەشیدو سەید تاهای دووەم و سەید موسلح و سەید شەمسەدین، سەید تاهای دوەم زاوای سمکۆی مەزن بوە[1].

شێخانی شەمزین

شێخانی شەمزین یاساداتی نەهری ئەچنەوە سەرغەوسی ئەعزەم حەزرەتی شێخ عەبدولقادر گەیلانی بازاللە و غەوسی گەیلانیش بە ١٤ پشت ئەچێتەوە سەر حەزرەتی ئیمام حەسەن، ساداتی نەهری لە سەر ڕچەی مەولانا خالیدی نەخشبەندیو لە دایکەوە سەیدی حوسەینیو لە باوکیشەوە سەیدی حەسەنین.

ڕچەی قادری

تەریقەتی قادری ئە درێتە پاڵ حەزرەتی شێخ عەبدولقادر غەوسی ئەعزەم محیّدین کوڕی ساڵح خەڵکی گیلانی لای کرماشان، سەید عەبدولعەزیز، کوڕی غەوسی گەیلانی، بۆ

---

١ ـ حەزرەتی سەید تاهای دوەم لەتاران دەس بەسەر بووەو لە ٥ ج ١ ساڵی ١٣٥٨ی مانگی ورێکەوتی یەکی مورداد (گەلاوێژ ـ گران)ی ساڵی ١٣١٨ی هەتاوی لە تاران لە رۆژی هەینی وەفاتی کردوەو لە ئیمامزادە، عەبدولا نێژراوەو دەوری گڵکۆکەی شەباک و شیش بەندە.

Dr.Saleh Ebrahimi

بەڕێوە بردنی، تەریقەتی قادری چۆتە عەقرە(ی تابیعی موسڵ و نیزیکی ڕەواندز، سەید عەبدولعەزیز، لە عەقرە وەفاتی کردوەو نێژراوەو مەرقەدەکەی ئێستاش زیارەتگەیە، کوڕی ئەم سەید عەبدولعەزیزە، کەناوی سەید ئەبو بەکر بووە چوتە مەڵبەندی، هەرکی و لە گوندی (ستونی) دامەزراوەو دوای ئەو شێخ حەیدەری کوڕی وسێ چوار بەرە ، دوای ئەو هەرلەو گوندە ژیاون، لەو ڕۆژگارەوە تاسەردەمی مەلا حاجی ئەو بنەماڵە لەگوندی (مەلا یبان) لەبەشی خومارۆ، نیشتەجێ ئەبن چەن بەرەو نەسڵ لەوێ ماونەتەوەو ڕایان بواردوەو لەدوای ماوەیەك باریان، کردۆتە گوندی (کاتونەی خوارو) تارۆژگاری مەلا سالح لەوێدا بون.

گۆڕانی ڕێبازی قادری بە نەخشی:

لە ڕۆژگاری کوڕانی مەلا سالح بەدوا ئەم شێخانە: (ساداتی نەهری) لە تەریقەتی قادری دەس بەرداربون و بونەتە، پەیڕەوی، تەریقەتی نەخشبەندی جا دامەزرانی ئەم بنەماڵە، گەورە لە نەهری (ناوەندی شەمزینان) دەسی پێ کردوە.

مەولانا خالێدو سەید عەبدوللا

وتووێژی حەزرەتی مەولانا خالێدو سەید عەبدوللای ئەوەڵ:

لە مێژودا نوسراوە که مەولانا خالێد شارەزوری نەخشبەندی لە سەفەری خۆیدا بۆدێهلی لە نەهری لای داوەو چۆتە دیدەنی: (سەید عەبدوللا شەمزینان) کە مامۆستاو مودەڕیسی ئەوێ بووە. حەزرەتی سەید عەبدوللا، پێ دەڵێ: (بۆدەچی بۆدێهلی! ئەمە کارێکی بێهودەیە، بەڵام دوای قسەیێ زۆر، مەولانا خالێد حەزرەتی سەید عەبدوللا ئیقناع ئەکا، ئەویش عەرزی مەولانا دەکا: (جا ئەگەر لات وایە پێویستە بچی، منیش لەگەڵت دێم).

لێرەدا گرێ پوچکە هەیەو سەری ماشەرەکە، لە مێژو نوسان بزرکراوە، من لام وایە مەبەستی مەولانا خالێد زۆر گرینگ بوە، بوییۆا حەزرەتی سەید عەبدوللا زو ڕازی بوە، لەگەڵی بچێتە دێهلی و دوای گەڕانەوەش ئەو هەموزانا و دانایانە بونەتە مریدو پەیرو، یا خەڵیفەی، دیارە مەبەستی مەولانا دابین کردنی دادگەری ویەکیەتی و ئازادی و سەر بەخۆیی بۆکورد ... بووە. جا دوای ئەوەی حەزرەتی سەید عەبدوللای نەهری ڕازی بو، کە لەگەڵ مەولانا بڕواتە دیهلی، حەزرەتی مەولانا خالید لە وەڵاما، واتای ئەم هۆنەی، پێ فەرموە، کە هەستیارێکی ئێرانی وتویەتی:

Dr.Saleh Ebrahimi

اَدیبِ من جلیسِ من شَود، در حلقه رَندان   بەکوشش گر رسانم نالەی مَستانەی خود را

مەولانا خالید دەچێتە دێهلیو دوای ریازەت کێشان و عیبادەت کردنێکی زۆر، دەگەڕێتەوە بۆسلێمانیو دەس دەکا بە ئیرشادی ڕچەی نەخشی و لە ناو خەڵکدا ڕێزو خۆشەویستێکی زۆرو تایبەت پەیا ئەکا، جا هەر لەبەر ئەمە دەکەوێتە بەر حەسودی حاسدان، بە تایبەت دوکەسی زۆر زاناو بەنفوز: یەک: عەللامە، مەلا محەمەد باڵەک و ئەوی دیکە عەللامە نودێی بوە، کە بە خێڵیان بە مەولانا بردوە، مەلا سەعید ناوێ کە مامۆستای واسیلی نیکیتین بووە فەرمویەتی:

«مەولانا خالید زانایەکی خوو ئاکار چاک و راست و دروست بو، بەلام دانە و تۆمێ کە لە کوردستان چەندی بەرو میوەی بۆ کوردستان نەبو»[1].

نادر میرزای قاجار:نادر میرزا دەنوسێ: چاوم بە (حاجی سەدرە دەوڵە) حاکمی (سابلاغ) مەهاباد کەوت پێموت: من لایەنگری قاجارم، بەلام ئەم هەموە زولمو زۆرەی ئێوەو ئەم هەموە ریشوە خواردنە، هەڵەیە، تۆ بزانە لوتفعەلی میرزا (کێشکچی باشی) حاکمی پێشوی سابلاغ (مەهاباد) چلۆن وەکو باقی شازادە ستەمکارەکانی تری قاجار خەڵکیان ئەچەوسانەوەو بونەهۆی ئاژاوە نانەوەو ئازار دان و ماڵ وێرانی خەڵک و پیاوی وەکو فەیزوللا بەگی، بۆ پول زنجیرو جەریمەی دەکرد، یا چلۆن قادراغاو گەورە پیاوێکیوەکوهەمزاغای ئازارداو خەڵکی مەجبور دەکرد ماڵو ژیانی بەجێ بێلێ و بەسەڵتە قەمچی بدەن بەکێوا: بۆچوا لەوخەڵکە هەژارە دەکەن، یا ئێعتماد سەلتەنە چلۆن، خەڵکی روتانەوەو بە زۆر خەڵکی ئاوارەی هەندەران کرد. سەرەنجامیش بە فڕوفێل و بە سوێندی درۆ ئەمیرنیزام حاکمی وەختی سابلاغ هەمزاغاو یاران و خزمو نێزیکانی هەمزاغایان بە ناحەق شەهید کرد.

حەزرەتی حاجی سەید عەبدولا نەهری

سوڵتانولعورەفا حاجی سەید عەبدوللا گەیلانیزادە، عالم، هۆزان عارف باللە، شەریف، نەجیبو نورانیو مەتینو خواناسو باتەقواو زانا بو، زمانی عەرەبی، فارسی کوردی، ئینگلیسی و روسیشی ئەزانی، ریسالەیەکی بەزمانی کوردی بەناو (عەقیدا، دینێ) داناوەو لەکاتی خۆیدا لەشاری رەواندز لەچاپ دراوە، ئەم زاتە گەورەوگرانە لە(تفصل)داکە

---

۱ ـ و. نیکتین تەرجەمەی محەمەد ـ ی قازی.

Dr.Saleh Ebrahimi

بەحیسابی ئەبجەد ئەکاتە (۱۳۱۰)ی مانگی لەشاری تایفی حیجاز لە ۱۳۰کیلومتری شاری مەدینە لەدایک بووەو لە ۷۷ ساڵیداله ساعەتی ۳ی نیوەشەوی شەمە سێهەمی گەلاوێژ (گران) تیری ساڵی ۱۳۴۳ی هەتاوی و ۱۵ رەبیع‌الاولی ۱۳۸۷ کۆچی مانگی‌و ۲۴ ژوئینی ۱۹۶۷ زاینی لەماڵی خۆیدا لەشاری (ورمێ) بەرەولای خوا بارگەی تێکناوەو لەگوندی دزەی مەرگەوەڕ نێژراوە.

مریدان‌و مەنسوبانی حەزرەتی شێخ، لەسەرانسەری کوردستانا بۆ ئەسپاردنی لەشی پاک‌و موتەهەری حەزرەتی شێخ کۆبونەوە.

سوڵتانولعورەفا بە سیانزە پشت ئەچێتەوە سەر حەزرەتی قوتب‌العارفین حەزرەتی شێخ عبدولقادری گەیلانی: (غەوسی ئەعزەم - بازاللّه) قدس اللّه اسرّار هم العلّیه.

حەزرەتی غەوسی گەیلانیش بە ۱۴ پشت ئەچێتەوە سەر حەزرەتی ئیمام حەسەن (ع) بنەماڵەی حەزرەتی حاجی سەید عەبدوللاّ - لە حەزرەتی قوتب العارفین حاجی سەید عەبدوللاّی گەورەوە لە رچەی قادری‌یەوە، ئەچنە سەر رچەو رێبازی نەخشی‌و حاجی سەید عەبدوللاّی گەورەو حەزرەتی سەید تاهای گەورە خەلیفەی حەزرەتی مەولانا خالید، شارەزوری نوسخەی نابیغەی رۆژگاربون.

زانای ناودار مەلاکەریمی زاری لە تەعریف‌و شینی سوڵتانولعورەفا حەزرەتی حاجی سەید عەبدوللاّگەیلانی‌زادە بە شیعر ئەڵێ.

شیعر:

سەروی جویبار، باغی حەسەنەین
سەید عەبدوللاّ حاجی (الحرمین)
(نەجم ألأشراف إکرامُ السادە)
بەرەو پشت ئەتڵەس گەیلانی زادە
شەوقی حەق دنیای فرێدا پێش چاو
بۆمولکی بەقا، کەوتە رێ بەتاو
شەوی دوشەو، تیر بە ئەمری ئەحەد
تەشریف فەرمابو، بۆسەرای ئەبەد

Dr.Saleh Ebrahimi

لە (ڕەزائیــــیە بــــە ســـەد ڕەزاوە
کـــۆچی لە دنیـــای فـــانی پێچـــاوە
بۆســـاڵی کـــۆچی دڵ، بـــە غەمنـــاکـــی
پـــر سیـــارم لێکـــرد، لە ڕوحـــی پـــاکـــی
فـــەرموی: ئـــەی زاری بـــاگـــوم نـەبیّ لێت
(رضـــوان اللّـــه اکـــبر) ئـــەڵێ: پـــێت

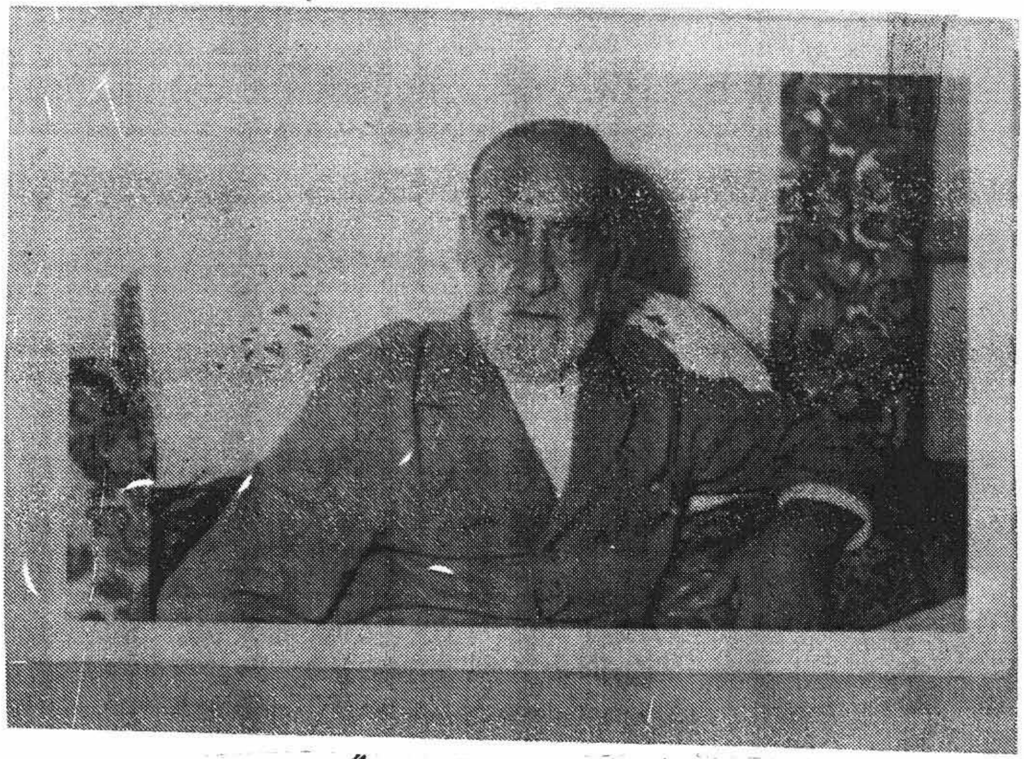

سلطان العرفا حاجی سەیدعەبدوڵا گەیلانی زادە
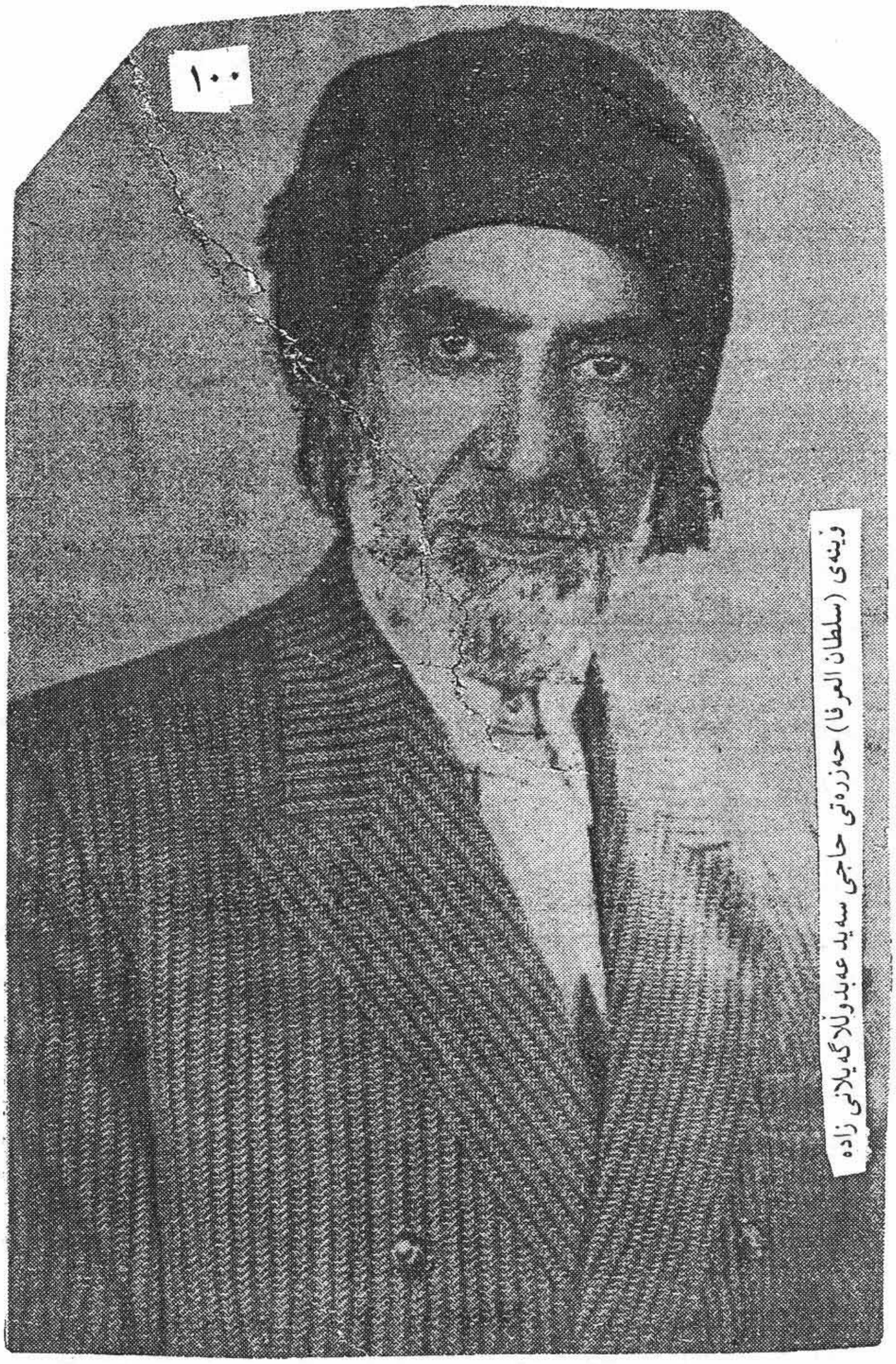
Dr.Saleh Ebrahimi